

FRIEDRICH BENESCH
PĂMÂNT, APĂ, AER, FOC

Dr. Friedrich Benesch (1907-1991) s-a născut și a studiat în Transilvania. A fost teolog și om de știință. În calitate de profesor universitar și de preot a făcut parte, la Stuttgart, ani de-a rândul, din conducerea Școlii Libere Superioare a Comunității Creștinilor.

Este cunoscut în întreaga lume ca învățător deosebit pentru antroposofie și pentru abordarea goetheanistă a științelor naturii.

Volumul de față conține prima parte a lucrării *A trăi împreună cu Pământul*, Editura Urachhaus, 1993.

FRIEDRICH BENESCH

PĂMÂNT, APĂ, AER, FOC

Conferințe ținute la Stuttgart
între 19 și 30 iunie 1976

TRIADE

Traducere după:

FRIEDRICH BENESCH
LEBEN MIT DER ERDE
Editura Urachhaus, Stuttgart 1993

Traducător:
Agenor Crișan

Lector:
Zoltan Andraș
Delia Popescu

Redactor:
Adriana Onofrei

© 2001 Editura TRIADE, Cluj-Napoca
ISBN 973-9196-69-1

CUPRINS

Ora întâia	
PĂMÂNTUL	7
Ora a doua	
APA	26
Ora a treia	
AERUL	42
Ora a patra	
FOCUL	60
Ora a cincia	
CONLUCRAREA DINTRE ELEMENTE	76
Note	95

PĂMÂNTUL

Cuvântul german “Erde” (pământ) are o semnificație multiplă. Știm, desigur, din contextul în care este folosit ce înseamnă el de fiecare dată, iar semnificațiile particulare au o legătură între ele. Semnificația originară constă în aceea că, în momentul în care omul își îndreaptă privirile spre lume, iau naștere de la sine următoarele imagini: Cerul și pământul. Când oamenii nu au mai trăit doar într-o singură țară sau numai într-o regiune limitată a Pământului, ci au început să se deplaseze în jurul Pământului – abia din secolele 15, 16 –, acest cuvânt a fost transferat de la sine asupra “Pământului”. Deci, ceea ce era numit la început “pământ”, ceea ce se poate vedea, peisajul, ținutul natal, a fost transpus asupra întregului Pământ și avem astfel de la bun început două sentimente cu totul deosebite atunci când pronunțăm cuvântul “pământ”. În secolul nostru, această diferențiere s-a accentuat prin aceea că oamenii s-au desprins de pământ cu ajutorul unor mașini complicate, s-au ridicat deasupra lui astfel încât să-l poată cuprinde dintr-o singură privire, fapt ce reprezintă ceva extraordinar. Imaginile care au fost luate cu aceste ocazii, fotografiile ale Pământului, le putem vedea cu toții. Cuvântul “pământ” a parcurs așadar o evoluție în ce privește semnificația lui, pornind de la ceea ce ni se impune nemijlocit prin simțire, atunci când ne aflăm undeva pe Pământ, când deschidem ochii și privim, căci atunci avem în fața noastră pământul și cerul. Apoi, treptat, s-a dezvoltat imaginea de glob, iar în prezent avem posibilitatea de a-l cuprinde în întregime dintr-o singură privire: întregul corp al Pământului, înconjurat de nori albi, de atmosfera albastră, licărind de la verde întunecat până la albastru, iar marile întinderi ale deșerturilor licărind într-un maroniu-roșiatic.

În tinerețea mea mai exista o teorie interesantă asupra Pământului, așa-numita “Teorie despre lume”. Câțiva cercetători presupuneau

că Pământul ar fi o sferă goală. Ei nu puteau concepe decât că Pământul ar fi o sferă goală în care se află cuprins întregul Cer. Fotografiiile luate din spațiul cosmic au arătat însă cum se prezintă el în realitate.

Dar mai avem și altceva în conștiință atunci când spunem “pământ”. Avem în vedere o substanță cu totul determinată, anume minunatul “mixtum compositum” pe care îl găsim când săpăm pământul în grădină sau când dăm la o parte frunzele căzute în pădure, descoperind humusul. Agronomii îl numesc “sol”, dar țăranii îl numesc “pământ”, “ogor”. Acesta este apoi diferențiat în funcție de care din următoarele substanțe se găsesc în proporție mai mare: nisipul, calcarul sau argila. Dar toate acestea luate împreună sunt denumite “pământ”, iar acesta este cu totul altceva decât “pământul” luat ca întreg.

Mai există încă o semnificație a cuvântului “pământ”, care provine din antichitate și care a fost transmisă prin Evul Mediu, iar eu pot presupune că dumneavoastră ați întâlnit-o în contextul: “pământ, apă, aer, foc”. Dar, în acest context, cuvântul “pământ” are o cu totul altă semnificație, anume aceea de a desemna un element, elementul pământ. Pentru științele actuale ale naturii acest element nu are nici o realitate, el nici nu există pentru ele. Când vorbesc despre “elemente”, despre cele 92 de elemente, sau – acum – cu mult peste 100 de așa-numite “elemente”, ele au în vedere acele substanțe care nu pot mai fi separate chimic, ci, dimpotrivă, formează diferite combinații chimice. Aceste elemente sunt azotul, hidrogenul, aurul, fierul, argintul, zincul, arsenul ș.a.m.d. Dar am putea eventual totuși spune că aceste substanțe sunt și ele în fond “pământ”, sunt substanțe ale Pământului. Desigur, se poate obiecta că aceste substanțe se găsesc și pe Lună, și probabil și pe Marte și pe Soare, dar pe Pământ și în condițiile de pe Pământ ele au un caracter cu totul determinat și specific. În sensul vechii nomenclaturi, în sensul nomenclurii elementelor: foc, aer, apă, pământ, putem spune că apa lichidă este de fapt și pământ și, de asemenea, aer substanțial. Ele prezintă doar întrucâtva caracteristicile celorlalte elemente.

Vă rog să-mi permiteți pentru început să deschid o carte cu imagini pentru a învăța împreună să citim în imagini și, pentru aceasta, mă întorc la punctul de la care am plecat: la imaginea Pământului pe care îl avem în fața noastră. Aici ni se arată deja formațiuni cu totul caracteristice. Gândiți-vă numai ce imagine a Pământului aveți în jurul dumneavoastră când vă aflați undeva în nordul Germaniei, pe o câmpie joasă întinsă: până în depărtări nu se vede nici un munte, pământul se întinde până în depărtări, cu totul plan. Este o câmpie joasă. Dar aceeași imagine o găsim și în altă parte, ridicată la mare înălțime. Într-un anumit sens, așa ceva există în Spania, dar desigur și pe alte continente, într-un mod impresionant. Acestea sunt câmpiile situate la mare înălțime: solul este plan pe întinderi foarte mari, cât vezi în zare, nu zărește nici un munte, dar te afli la înălțimea de 2000 m.

Cu totul altfel însă decât imaginea întinsă a câmpiei este imaginea regiunilor în care pământul este ridicat, înălțat pe verticală, cu totul altfel este imaginea munților. Probabil că Alpii elvețieni nu îi putem denumi cu drept cuvânt munți, dar totuși Elveția este o țară muntoasă, și anume o țară muntoasă foarte caracteristică, deoarece ea este formată din părți de munți cu stratificație plană, părți de munți sub formă de bulgări. Ceva iarăși cu totul diferit ai înaintea ta dacă ajungi apoi în Alpi și vezi acolo un adevărat munte de încrețire, în care masele de pământ sunt încrețite, sunt răsfrânte și împăturite în sus, formând câmpii de creastă cu gheață și zăpadă. Să rămânem liniștiți la aceste imagini care ne sunt familiare și prin care noi trăim Pământul: câmpii întinse până în depărtări, îngrămădiri de munți sub forma unor uriași bulgări sau sub forma unor creste înalte.

Trăim cu totul altceva când ajungem la mare, acolo unde ceea ce este cu adevărat pământ dispare sub apă. Știm, desigur, că pământul se află acolo, undeva, dedesubtul apei, dar când ceea ce avem în față este într-o continuă mișcare, într-o mișcare oscilatorie, avem acolo o trăire a adâncimilor mult mai intensă decât trăirea înălțimilor munților, la care privim mai degrabă în sus de la poalele lor. Cu totul deosebit este, atunci când ieșim dintr-un ocean, trăirea a ceea ce se află

sub noi, în adâncuri, deși în răstimpul parcurgerii oceanului, el ne apare argintiu sau albăstrui, simțim totuși adâncul tănuț dedesubt.

Dacă vrem eventual să amplificăm această trăire a adâncurilor, putem încerca să resimțim adâncul urcându-ne pe un munte înalt, trăirea respectivă neputând-o avea pe o câmpie. Aflându-ne pe un munte înalt, putem avea acea trăire a adâncurilor. Fundamentul aparține atât pământului cât și mării, el reprezintă atât fundul mării cât și baza muntelui. Dar ce simțământ special ia naștere în noi când nu suntem în simpla situație de a privi doar imaginea unui peisaj, ci pătrundem puțin spre trăirea forțelor care au creat acest peisaj!

Facem un mic pas mai departe dacă ne preocupăm cu geologia, modul de abordare putând fi la început cu totul “laic”; nu este nevoie să fie de la început riguros științific. În măsura în care remarcăm că în munți apar forme ciudate – deja de pe acum pot să spun: forme care “trădează” –, putem fi stimulați să ne punem întrebarea: ce este de fapt ceea ce avem în față? Probabil ați avut deja prilejul, sau poate îl veți avea, să vedeți un dom de granit, un “pluton de granit”, cum îi spun geologii, unde o formațiune mare de granit s-a ridicat din străfunduri și și-a format într-adevăr o suprafață sub formă de dom, de cupolă. Deasupra granitului, pe această suprafață în formă de dom, se află șisturile dispuse ca lemnul sau coaja de copac, și se vede cum granitul din acest dom s-a extins sub formă de ramuri puternice, puternice continuări pegmatice în șisturile muntelui. Acolo unde lucrurile apar la iveală datorită râurilor sau schimbărilor din scoarța pământului, se poate vedea la lumina zilei cum pe marginea și la capătul acestor mari filoane de granit apar cuiburi de cristale obișnuite și de cristale ale pietrelor prețioase. Am spus deja că această imagine este întrucâtva “trădătoare”, căci ea arată, atunci când o privim în ansamblu, ca un arbore uriaș care a crescut din adâncuri și care și-a întins ramuri puternice în rocile înconjurătoare, iar la capătul ramurilor a produs ceva asemănător florilor. Desigur că geologii și mineralogii nu vor gândi în modul acesta, deoarece ei nu sunt interesați de imagine, ci doar de substanțe și de procesele geochimice care s-au desfășurat acolo. Ei nu ajung la gândul că această formațiune este o

formațiune caracteristică, revelatoare, deși au denumit-o deja în acest sens, spunându-i “dom”. Ce are de-a face granitul, de exemplu, cu domul Sfântului Ștefan?

La fel se întâmplă și atunci când practicăm puțină geologie “lai-că” studiind munții calcaroși, munții cu depuneri de calcar. Acolo se află depuneri de calcar care arată de fapt ca o stridie uriașă, unde straturile exterioare s-au format unul după altul, iar în spațiul dintre două depuneri se află mici pui de stridie în forma unor pietrificări splendide, amoniți, etc. Și această imagine este deja într-o oarecare măsură puțin deconspirativă. Căci aici nu este numai mineralogie și geologie, ci mai există ceva ce străluminează aici. La granit există deci ceva din natura plantei, la calcar ceva din natura animalului, la un nivel, desigur, corespunzător mai mare.

O a treia posibilitate, la care nu avem nevoie deloc de geologie, deoarece vedem îndată despre ce este vorba, este situația în care ajungem la unul dintre cei mai mari vulcani ai Pământului. În Europa putem avea aceste impresii în preajma vulcanului Etna din Sicilia, sau a vulcanului Vezuviu din sudul Italiei, atunci când vedem cum din adâncuri urcă pământ ca jăratul, cum fierbe și apoi explodează. La o erupție a unui vulcan trebuie să spunem: și ea are un caracter deconspirativ. Ea indică oarecum dincolo de sine, așa cum o literă care este tipărită în carte indică de fapt dincolo de ea. De la sine înțeles ne întrebăm: ce semnifică această literă în corelație cu celelalte? Ce sens mai profund ne revelează ea? Și atunci putem începe să citim aceste litere.

Îmi îngădui însă să vă mai prezint câteva imagini pentru a umple în mod real cu conținut, cu conținut de imagine, cu conținut de trăire, cuvântul “pământ”. Nu avem nevoie de multă geologie și meteorologie pentru a vedea că în părțile componente ale Pământului domnește ceva ca o ordine sferică, și anume astfel încât la bază avem rocile, lithosul, sfera rocilor, deasupra acestora avem apa, hidrosfera, care, în coborîrea și urcarea ei, ia cu sine o sferă cu totul determinată a Pământului. Ea poate să facă însă acest lucru numai datorită faptului că deasupra sferei rocilor există atmosfera, anume aerul. Și nu putem

vorbi decât de sfere, nu de straturi. Ar fi mai puțin potrivit să spunem: stratul de pământ, stratul de apă, stratul de aer, deoarece straturile sunt aranjate sferic unul peste altul. Acum se poate vedea din spațiul cosmic că Pământul este organizat în mod sferic după anumite trepte, astfel încât elementul solid, solidul mineral este mai greu decât apa, iar lichidul-apos este mai greu decât aerul. Putem, desigur, să spunem că aceasta depinde de greutatea specifică a substanțelor. Desigur că este așa. Dar putem avea totuși impresia că și în această structurare se anunță ca licărind ceva ce înseamnă mai mult decât ceea ce se vede pur și simplu.

În acest loc aș dori să fac un mic pas înainte, care rezultă de la sine când cuprindem cu privirea cele trei structuri de bază ale Pământului. Prima formațiune sunt munții înalți. Există munți înalți deosebit de impozanți, dintre aceștia făcând parte, desigur, și Alpii. Dar dacă ajungi pe marile continente din afara Europei și ai ocazia, în Nepal, să stai la picioarele masivului Himalaia, sau dacă ajungi în Mexic sau în Peru și privești marile vârfuri ale Anzilor, atunci ai într-adevăr o impresie despre măreția acestor munți înalți. Norii se deplasează încoace și încolo, urcă și coboară. Dar liniștea lor maiestuoasă rămâne, deși ca geolog știi foarte precis că odinioară acești munți s-au ridicat, că ei s-au metamorfozat și s-au transformat mereu printr-un grandios proces de formare. Acum muntele stă singuratic în furtună, schimbându-se foarte, foarte încet. În fiecare an masele imense de zăpadă, ghețarii lucrează asupra unei părți a muntelui, o modelează, rup câteva bucăți pe care pâraiele și râurile le transportă la vale. Iar când stelele luminează deasupra lor sau când Soarele luminează puternic la răsărit sau la apus în culori purpurii marile mase de gheață și de zăpadă, trăim în mod deosebit această liniște. Trebuie să spunem din nou: are ceva deconspirativ, deoarece arată ceva ce este mai mult decât sine însuși. Și trăiești – în preajma acestor vârfuri înalte și străvechi, cu zăpada, cu creștetele lor albe – așa cum spune țăranul elvețian, ceva din elementul liniștitor patern. Acum am depășit desigur puțin fenomenul pur.

Pe de altă parte putem avea ocazia să vizităm locuri în care se deschid prăpăstii, adâncituri în pământ. Există câteva prăpăstii grandioase pe Pământ. Cea mai grandioasă este de fapt Marele Canion din America de Nord. Această prăpastie are o adâncime de peste o mie de metri și se deschide în trepte către exterior, ca o formațiune absorbanță, care preia puterea în sine. Ea este într-un totu opusul vârfului unui munte înalt, acoperit de gheață și de zăpadă. În fața acestui canion trăiești ceva primordial-matern și te poți simți profund cutremurat văzând ca deschis sânul Pământului. Între aceste două imagini nu putem pune decât ceea ce am descris la început: câmpia întinsă, liberă. Doar există, nu-i așa, câmpii uriașe pe Pământ. Mă gândesc acum la marea prerie din America de Nord, care se întinde de la Munții Apalași până la Munții Stâncoși, atingând mulți kilometri în lungime și lățime. Aici vedem cu adevărat cum Pământul s-a dăruit pur și simplu, iar omul are deplină libertate să se miște pe el și să facă cu el ce vrea. Aici Pământul nu îl înghite pe om în vreo prăpastie și nici nu îl copleșește cu vreo înălțime. El este pur și simplu acolo și omul poate, ca fiul între mamă și tată, să se raporteze în mod liber la Pământ. Oamenii au făcut într-adevăr acest lucru, și primii imigranți europeni care veniseră în America au avut o trăire deosebită când au trecut munții de răsărit și au văzut cum se deschidea în fața lor preria. Ei puteau merge zile în șir, relieful rămânând neschimbat. Se naște astfel, raportându-ne la Pământ, o trăire a libertății, asemănătoare cu trăirea elementului patern în prezența munților înalți și cu trăirea elementului matern care se manifestă în fața adâncimilor. Există deci imagini peste imagini în care apare ceea ce noi numim “pământ”. Dar aceste imagini sunt, din nou, ca și cum ele ar trece în ceva ce este mai mult decât ceea ce se vede, ceva care trădează oarecum elementul plin de taină care se află în launtru lor.

Dacă privim mai exact, pornind de la elementul formator morfologic, ajungem la un cu totul alt element, pe care l-am amintit deja mai înainte. Acesta este cu adevărat substanța pământului, care în esență nu constă în nimic altceva decât din cristale. Cele mai multe dintre aceste cristale nu sunt deosebit de mari – în raport cu ele însele

–, însă există cristale de la dimensiunea de decimetri până la câțiva metri. Ele există tocmai în locurile unde granitul a înflorit și a format pegmatite. Dar marea masă a Pământului, multitudinea de substanțe de pe Pământ constă din mici cristale de dimensiunea bobului de grâu, de dimensiunea grăuntelui de nisip, uneori mai mari, alteori mai mici. Există însă și cristale mai mici, astfel încât nici nu le putem recunoaște cu ochiul liber; totuși, ele nu sunt altceva decât cristale. Dar când o privim cu atenție, și această imagine a cristalului vorbește o limbă aparte. Când studiezi substanțialitatea cristalină a Pământului, vezi că ea se structurează de la sine, separându-se. Căci avem de a face, pe de o parte, cu cristale care sunt, în esență, cenușă. Mă exprim în felul acesta deoarece această exprimare redă într-adevăr cel mai bine caracterul acestor cristale. Căci, de departe, cel mai mare număr de cristale este alcătuit din oxizi, sunt deci metale oxidate, sau sunt sulfuri, combustie a metalelor în sulf, sau sunt săruri, acid silicic oxidat, deci silicați. 80% - 90% din toată substanța Pământului este alcătuită din astfel de silicați, din această esență de tip cenușă – rezultat al unei arderi –, care sunt însă toate cristalizate. Și cea de a doua grupă este cristalizată, dar acestea sunt deja săruri adevărate care au provenit din diferiți acizi și metale halogene. În fruntea acestora se află sarea de bucătărie cu rudele sale, dar există o întreagă serie de săruri care provin fie din acidul sulfuric, fie din cel fosforic sau din cel carbonic, sau dintr-un alt acid. Acestea au întrucâtva un alt caracter. În al treilea rând avem, în fine, metalele propriu-zise. Gândiți-vă numai cât de diferit arată un cristal de plumb în comparație cu un cristal de stâncă (cuart). Sau chiar o bucată de aur în comparație cu o pirită: ambele au o culoare strălucitoare, sunt galben-strălucitoare, dar nu trebuie decât să le privim puțin mai îndeaproape și vedem că aurul, ca metal, are un cu totul alt caracter decât pirită, care este un cristal de sulf și fier. Avem deci, pe de o parte, metalele care au suferit un proces de combustie, iar pe de altă parte avem ceea ce este cu adevărat praf: nisip, nisipul zburător, praful care este purtat de vânt, ca și când nu ar mai avea nici o ființialitate. Acestea sunt fie sfărâmături, fie părți de rocă erodate de ape și transportate de acestea.

Pe de o parte avem deci metalul, o formațiune solidă ce poate deveni fluidă, ce poate fi prelucrată și care poate fi îndoită până la un anumit grad. Pe de altă parte avem praful, iar la mijloc avem cristalul. În esență cristalul este formator de pământ, și tocmai de aceea “pământ” înseamnă nu numai “pământ”, ci “pământ” înseamnă și cristal.

Dacă lăsăm acum cristalul să ne vorbească puțin, cristalul ca substanță a Pământului, cu întreaga sa configurație, atunci vedem de îndată ce forțe puternice au acționat asupra substanței pentru a da naștere unei astfel de formațiuni, cum este, de exemplu, un cristal de stâncă deplin format, cu forma sa desăvârșită și definitiv încheiată. Desigur că în această formă este cuprinsă rețeaua cristalină, deci întreaga mulțime de particule de substanță care este ordonată în rețea. Dar întregul generează totuși o formă incredibilă, este aranjat, este structurat în interior și, prin faptul că este astfel format, este și armonios închis în sine. Putem eventual să-i vorbim unei flori de trandafir și să-i spunem: crești mai repede, sau: răspândește un parfum mai puternic! Dar este cu desăvârșire inutil să îi vorbești unei bucăți de calcar, deoarece acesta este nesimțitor. Vorbirea noastră nu îl atinge, el este nemișcat și finit. Dacă ne gândim că Pământul este alcătuit din miliarde de astfel de cristale, atunci vedem că formele, structurile pe care le-am privit mai mult din punct de vedere morfologic sunt străbătute de ceva definitiv. Putem desigur să sfârșim un cristal. Îl putem dizolva cu dizolvanți puternici. Dar așa cum apare el ca Pământ, este ceva încheiat. În cazul lui s-a petrecut ceva definitiv. El a cristallizat și formează rocile împreună cu milioanele și milioanele de frați ai săi. Dar el nu are numai forma desăvârșită și caracterul de a fi închis în sine, terminat, el are și extraordinara proprietate de a reflecta. Eu nu știu dacă dumneavoastră v-ați gândit la ceea ce se petrece când un brilliant obișnuit, un diamant șlefuit reflectă. El lasă ca lumina să pătrundă în el prin anumite suprafețe, o reflectă în interiorul lui de mai multe ori până când aceasta reușește să iasă din cristal printr-o față oarecare. Acum însă lumina a devenit una din cele mai pure culori. Și oamenii care șlefuiesc astfel de cristale știu foarte precis la ce unghiuri să șlefuiască fețele și cum să le ordoneze, astfel ca aceste fețe să

nu lase să treacă lumina prin ele, ci o aruncă înapoi în cristal, așa încât un briliant bine șlefuit este mai luminos decât mediul său înconjurător. El însuși devine mai luminos deoarece el mișcă în sine toată lumina care intră în el, astfel încât ea este ceva mai mult atunci când iese afară din cristal și, în afară de acest ceva, mai este și colorată. Culoarea pe care o are cristalul este ea însăși ceva deosebit. Căci atunci când avem în fața noastră o culoare a unei plante, să spunem cea a unei flori de trandafir sau a unei flori de piersic, sau a unei flori de ghiocel, observăm că aceste culori pe care le au plantele sunt oarecum blânde, plastice, licăritoare. Dar culorile cristalelor au o adâncime caracteristică fascinantă. Priviți numai un anumit timp într-un turcoaz, sau într-un topaz fumuriu ori într-un ametist, și veți pătrunde în așa fel în această minunată ființă-culoare a cristalului încât nu veți mai ști ce este cu ea. Ea are o adâncime remarcabilă, compactă în sine, care este în legătură cu acel caracter de a fi încheiat în sine, finit, al unei astfel de ființe-cristal. Și din nou trebuie să spunem că acestea nu sunt decât gesturi care exprimă ceva. Căci ce înseamnă în fond faptul că forma de cristal are acest caracter definitiv propriu? Ea este cea care face atât de demn de încredere cristalul. Chiar și atunci când nu ai studiat cristalografie, vezi deja, ca profan, dintr-o singură privire, temeinicia aflată în formă. Se vede dintr-o singură privire caracterul împlinit al acestei existențe, al acestui mod de a fi individualizat, care se deosebește cu totul de alte cristale, care îl separă de ele, care este satisfăcut în sine în izolarea sa și care este definitiv izolat în sine. Numai lumina mai poate intra în cristal și ieși din el, nimeni altcineva.

La aceasta se mai adaugă și duritatea cristalelor. Aceasta înseamnă deci că nu numai forma a căpătat ceva definitiv, ci și modul cum sunt alăturate substanțele, cum sunt asamblate, cum țin ele una de alta. Scala de duritate Mosch nu este cunoscută numai oamenilor de specialitate; ea împarte lumea minerală în zece grade de duritate, care însă nu decurg linear, ci, de exemplu, între diamant și corund există un salt de o unitate. Cristalul nu are deci numai o existență închisă, structurată în sine, o formă închisă în sine, ci are și o duritate temeinică în sine.

În plus, fiecare cristal are, oricât de mic ar fi el, propriul său centru de greutate. Toate cristalele sunt, desigur, racordate la centrul de greutate al Pământului. Ele sunt atrase de Pământ, dar fiecare cristal își are centrul său de greutate. Legea de atracție a lui Newton, legea gravitației, ne arată că nu numai Pământul ca întreg atrage spre sine cristalul individual prin puterea forței de gravitație, ci și invers, cristalul cel mai mic atrage întregul Pământ. Și ce realitate deosebită pentru cristal: nu numai faptul că este închis în sine, format în sine, nu numai că este dur, impenetrabil și permeabil numai pentru lumină și căldură, dar mai are și un centru propriu de greutate, și acest centru de greutate exercită o putere de atracție față de întregul cosmos material, oricât de mic ar fi cristalul!

Putem deci spune: nu există ceva care să aibă sensul îndreptat mai mult spre sine decât cristalul. Dar vedem, pe de altă parte, că el are un sens propriu nobil, pur, altruist. Obiectul își poartă sensul în sine, el nu are nevoie de nimic în afară de sine. Când este gata, când și-a dobândit forma proprie, materialitatea proprie, densificarea proprie, când și-a format propriul său centru de greutate, fiecare cristal individual se separă prin aceasta de cele mai multe puteri ale lumii. Pur și simplu, el nu mai ia parte la procesele lumii, în afară doar de faptul că este în stare să reflecteze totul. Prin aceasta însă el redă la fel de pur ceea ce a preluat în sine. El poate, cel mult, să modifice acel ceva, așa cum diamantul transformă lumina în culoare, sau cum se întâmplă în cazul ametistului, care poartă culoarea în sine, culoare despre care se știe că e generată exclusiv prin iradiere cu lumină ultravioletă. Starea în care se află pământul ca Pământ mineral este o stare cu totul aparte și deosebit de caracteristică.

În toate aceste cazuri – fie în forma munților înalți, a câmpiilor, a oceanelor, în prăpăstii, în părțile unui masiv de granit sub formă de copac, sau într-un masiv calcaros sub formă animală – putem spune: peste tot apare ceva caracteristic care ne pune întrebarea: cine sunt eu de fapt? Ce se ascunde în această ființă a lumii devenită Pământ? Când se pune această întrebare se caută cheia revelatoare cu care se

poate deschide încuietorea ce zăvorește taina Pământului. Aici avem în vedere Pământul în sensul cuprinzător al cuvântului. Deci, atât Pământul în privința structurilor pe care le are, cât și Pământul în opoziție față de Cer, cât și pământul ca sol, ca ogor, cât și elementul-pământ care este activ în toate aceste procese. Căutăm cheia pentru ceea ce este aici activ și ascuns, care se trădează ici și colo, atât în substanțe cât și în forme.

Este surprinzător că există un cristal care are ciudata proprietate că, literalmente, sublimează și nu rămâne ceea ce este de fapt. Acest fenomen se întâmplă cu mai multe substanțe, dar în stare naturală numai o singură substanță se găsește în această situație. Această substanță este apa, apa după ce a devenit cristal, adică apa care a înghețat. Dacă lăsați un timp suficient de îndelungat și la temperatură corespunzătoare această apă devenită gheață, acest cristal de apă, care este cu totul “pământ” – adică materie solidă – la fel ca toate celelalte cristale, după un anumit timp acest cristal a dispărut cu totul, s-a evaporat. Există deci în cadrul lumii minerale a cristalelor, în cadrul substanțelor pământului, o substanță care trădează ceva; ai impresia că toate celelalte – galena, aurul, cristalul de munte – ar dori să facă același lucru. Dar nu mai reușesc. Față de apă, ele au coborât mai jos cu un grad în solidificare, în individualizare, în încremenire, și nu se mai pot întoarce. Pentru ele, situația în care au ajuns are un caracter definitiv, de permanență, în timp ce apa este acea substanță de pe Pământ care în orice timp – chiar și când este solidă, înghețată – este în stare să se evapore. Gheața dispare și se dizolvă în aer. Vedeți dumneavoastră, aceasta este cheia, degetul indicator care ne indică de jos spre în sus, care spune de fapt: dacă celelalte cristale ar putea să facă ce face apa, ar face și ele. Ele ar face exact același lucru ca apa, ele s-ar desprinde din forma de cristal, ar deveni mereu mai ușoare, mai libere, mai fine, mai subtile.

Grecii aveau un sentiment pentru acest fapt. Și anume, ei denuneau cristalul de stâncă “gheață înghețată”; nu “apă înghețată”, ci “gheață înghețată”. Fiindcă ei considerau cristalul de stâncă drept gheață. Dar gheață care a înghețat la temperaturi atât de coborâte și un

timp atât de îndelungat încât nu se mai topește. Și cât de exact corespunde aceasta realității! “Cristal” înseamnă de fapt “gheață”. Dacă începem acum să mergem pe acest drum de jos în sus, ajungem la furtună. Căci apa se ridică și ea. Și ea se ridică sub formă de gaz, ca vapori de apă din râuri, din copaci, din pământ, din mări și din ghețari. Apa se evaporă în continuu și din ghețari. Poate fi oricât de frig, apa se evaporă din gheață. Și astfel avem drumul de jos în sus, în care putem cuprinde cu sentimentul, cel puțin teoretic, toate substanțele de pe Pământ, toate cristalele de pe Pământ. Practic nu se întâmplă așa, dar teoretic putem să trăim aceasta ca putere, ca dinamică, drept mișcare de jos în sus. Acesteia îi vine în întâmpinare, de sus în jos, un al doilea factor, care introduce în încuietorie cheia căutată. Este ceea ce vine în furtună de sus în jos. În gheața care se evaporă avem o imagine, în lumea minerală a Pământului, pentru ceea ce mineralele ar face cu plăcere, dar nu le mai reușește, deoarece sunt vrăjite, sunt legate într-o stare definitivă de fixare, de formă, de solidificare și de individualizare. Apa poate să o facă. Pe de altă parte, din ceea ce vine de sus, cristalul poate să primească în sine numai lumina și căldura, pe toate celelalte nu le poate primi. Ce face apa acolo sus în timpul furtunii? De furtună ține și tot ceea ce premerge furtunii, și aceasta este binecunoscuta stare generală a naturii “de dinaintea furtunii”, care constă tocmai într-un cer înșorit. Și din acest cer înșorit se revarsă în jos un surplus de lumină și căldură. Pur și simplu vine prea multă, vine atât de multă lumină și căldură în spațiul tensionat de deasupra Pământului, încât ia naștere un fel de presiune calorică pe care o trăim ca zăpușeală. Dar mai ia naștere încă ceva, o presiune de lumină, un fel de supraplin de lumină, care inundă văzduhul lipsit de nori. Iar în întâmpinarea acestei presiuni de căldură, a acestei tensiuni de căldură și a acestei presiuni de lumină, se ridică apa vaporizată. Exagerând, am putea eventual spune că o dată cu vaporii de apă se ridică și dorul propriu-zis al Pământului. Și acum, de sus în jos, vine o cantitate atât de mare de căldură și de lumină încât forțele Pământului nu o mai pot cuprinde. Și așa ia naștere o suprapresiune, o supratensionare, un surplus în câmpul terestru.

Dacă potrivim acum această cheie în broască, atunci când aceste fenomene se întâlnesc, nici nu mai trebuie să rotim cheia, căci natura se deschide singură. Ea rupe cortina și lasă să țâșnească fulgerul, lasă să se rostogolească tunetul. Ele produc dintr-o dată o cantitate imensă de lumină, de culoare, de electricitate, de presiune și de căldură – canalele fulgerului sunt de fapt canale de căldură, înconjurate de electricitate –, astfel încât și aerul fizic devine ca dinamitat. Când se rotește cheia în această broască, atunci ni se întâmplă cu adevărat ce i s-a întâmplat pruncului Mariei, anume că, prin gaura cheii, privirea a pătruns dincolo de ușa închisă. Căci în fulger și în tunetul care îi urmează, Pământul se deschide cu adevărat pentru ceea ce pătrunde din cealaltă parte, din lumea elementară în lumea pământească și acționează aici.

Aici goetheanismul încetează, căci ceea ce v-am prezentat până acum a fost așa-numitul goetheanism. Eu nu am descris decât imagini, dar am încercat în anumite locuri să aduc la rostire aceste imagini. Căci nu a fost numai știința a naturii atunci când am spus că un canion adânc îmi arată elementul matern al Pământului, că munții înalți cu vârfurile lor îmi arată elementul patern, iar câmpia liberă îmi arată fiul, curajul fiului între oameni. Aceste afirmații depășesc științele naturii. Fenomenologia începe, în modul acesta, să capete caracter de fizionomie. În acest loc eu merg acum mai departe și trebuie în orice caz să-i întreb pe cei care, prin percepție suprasensibilă, știu ceva despre ceea ce se află îndărătul senzorialului. În înțelepciunea străveche a Misteriilor exista o frază interesantă, o frază de inițiere, care are următorul sens – ea a fost transmisă de Dr. Rudolf Steiner – : “Înăbușe fulgerul în gândire. Fă-l să devină tot mai blând, tot mai domol, și el se va transforma în lumina Soarelui dintr-o zi însorită de vară. Și fă-l să devină și mai blând, astfel încât el să se poată umple cu ceea ce este în el și să-l poată aduce în expresie, și atunci vei înțelege culorile.” Mai există încă o sentență din Misterii, care sună așa: “Privește și ascultă tunetul și fă-l să fie din ce în ce mai domol, din ce în ce mai încet, din ce în ce mai liniștit, din ce în ce mai uniform, și vei auzi tot

ceea ce se află ca ordine muzicală în tonurile și în puterile din sfera Pământului.”

Ceea ce apare în acest uriaș proces al naturii este tocmai puterea creatoare însăși. Este acea putere creatoare care, prin înălțarea cristallului subtilizat, capabil de voință, întâlnește ceea ce vine din cosmos, din Soare, în lumină și în căldură, și creează, într-un surplus de lumină și căldură, această tensiune particulară prin care se revarsă supra-sensibilul. În fulger, ea apare copleșitor, impresionant-creator, pe când în ceea ce există în violetul unui ametist, în strălucirea unui grăunte de aur, în verdele unui smarald, ea s-a liniștit deja de mult, dar a provenit din aceleași puteri, din aceleași puteri creatoare care luminează și astăzi în fulger și apar în tunet. Vedeți dumneavoastră, aceasta este cheia pentru înțelegerea a ceea ce nu se numește nici imagine a Pământului, nici substanță a Pământului, ci se numește elementul-pământ.

Elementul-pământ, puterile elementare pământ se îngrijesc, atunci când puterea creatoare vine în domeniul lor, ca această putere creatoare să fie înăbușită, ca ea să fie liniștită aici, ca ea să se poată răspândi și să fie preluată – prin acțiunea elementului-pământ – în primul rând în starea de nesfârșită multiplicare și unicizare, iar în al doilea rând să fie preluată în starea de formă și structură absolută și, în al treilea rând, să fie preluată în starea de condensare și de solidificare, în starea de greutate. Elementul-pământ înseamnă tocmai viață și urzire care se nasc din puterea forțelor creatoare și parcurg un drum de sus în jos, până când, în final, prin elementul-pământ, au devenit cu totul Pământ, până când, prin activitatea elementului-pământ, au devenit Pământ. Acum se arată toate formele de apariție, întreaga carte cu imagini din care am preluat, la început, câteva pagini în sufletele și în reprezentările noastre.

În încheiere aș vrea să mai prezint câteva exemple. Ceea ce țâșnește ca fulger, ceea ce se manifestă ca apariție a fulgerului este, în același timp, apariție de lumină și putere creatoare; ceea ce se continuă ca tunet este putere creatoare ce se transformă treptat într-o miș-

care armonioasă, liniștită, de echilibrare; dar aceasta acționează și înainte de apariția fulgerului. Deja acolo sus, în înălțimi, prin elementul-pământ, aerul devine cristal. Faptul că aerul, acest element mișcător, nu este în realitate pur și simplu numai aer, ci aerul este, în esența sa, un cristal poate fi dovedit dacă luăm în considerare așa-numita polarizare a luminii în aer. Lumina solară este în așa fel modificată în aer încât ea devine polarizată. Ea este polarizată prin aer exact ca printr-un cristal de turmalin, și acest fapt scoate în evidență următorul lucru: în esență, aerul nu este numai o formațiune sferică, care urzește și vălurește, ci este și un cristal. Marele cristal aer, care este produs de elementul-pământ, are deja ascunse în sine toate calitățile care vor face posibil ca în acest aer să se poată forma cristale de gheață. Lumina și răceala sunt în așa fel preluate de elementul-pământ prin cristalul aer încât în înălțimi se formează cristale de zăpadă, și aceasta se întâmplă înaintea fiecărei furtuni.

Nu este vorba numai de frumoasele și complicatele cristale de zăpadă hexagonale, ci acolo sus, în norii de furtună, se formează cristale foarte mici, sub formă de bastonașe hexagonale sau plăcuțe hexagonale, care pot fi văzute bine la microscop. Ele au putut fi captate și privite la microscop, dând niște imagini minunate.

Un alt exemplu îl avem la Soare. Când privim la Soare, la ceea ce face el, vedem cum cantitatea extraordinar de mare de lumină care vine înaintea unei furtuni și generează tensiunea de lumină și căldură din care se naște fulgerul este atenuată dimineața și seara. Dacă ar trebui să existe o furtună în timpul dimineții, atunci ea s-ar produce, desigur, cu puterile din ziua precedentă, care ar fi slăbite. Și există un fenomen unic, care se produce în special în timpul dimineților și serilor de primăvară – dar apare și în alte perioade ale anului –, în timpul căruia, la răsăritul și la apusul Soarelui, norii nu capătă numai culori purpurii de răsărit de soare sau de apus de soare, ci, pur și simplu, au și margini aurii. Cu siguranță că ați văzut astfel de fenomene, când din lumina solară se naște la marginea norilor o calitate deosebită. De cele mai multe ori Soarele se găsește atunci în spate, sau alături, în spatele unui alt nor, și luminează dintr-o dată din marginea acestui nor

o culoare despre care ai foarte clar impresia că este metalică, la fel ca un metal incandescent, nicidecum apă. Aceasta este ca metalul incandescent și luminează ca metalul incandescent și arată că acolo, în lumină, în procesul lumină-umbră, are loc un fel de producere de aur. Nu trebuie să gândim materialist și să spunem că această producere de aur dispare cu desăvârșire în momentul în care efectul de lumină dispare. Acest lucru nu se întâmplă, lumina și puterea care sunt prezente în tunet și fulger, prin lumina Soarelui, și au devenit culoare liniștită sunt prezente în lumina liniștită și binecuvântată a unei dimineți senine. Ea parcurge o cale. Și trebuie să ne reprezentăm că ceea ce vedem azi producându-se din aerul cristalizat, mineralizat, nu sunt numai fulgi de zăpadă; ceea ce există ca aur din timpuri primordiale pe Pământ a rezultat din astfel de procese în care s-a petrecut o trecere creatoare a luminii în aur, starea inițială a acestuia fiind stare de lumină, de culoare, care treptat s-a condensat, a devenit mai densă, aurul devenind treptat metalul pe care îl avem azi. Puterile elementale ale Pământului transformă lumina Soarelui în aur al Pământului.

Noi putem percepe mai puțin partea de căldură și de culoare a luminii la cristalul de stâncă. Dar aici putem percepe o altă latură a luminii, anume partea radiantă. Lumina solară a devenit treptat, în trecerea ei printr-o atmosferă care astăzi desigur că nu mai există, dar care în acele timpuri exista, ceea ce apare drept cristal de stâncă în adâncurile Pământului. Avem aici mișcarea contrară a ceea ce arată apa care se evaporă. Aceasta se desfășoară de jos în sus, în timp ce formarea din lumină, din fulger, din lumina răspândită, din lumina liniștitoare, din tunetul liniștit trece în mâinile legilor elementului-pământ. Acest element-pământ transformă atunci căldura și lumina în substanțe pământești, în fenomene terestre, astfel încât avem o mulțime de imagini, atât imagini formatoare ale Pământului, cât și imagini de structură a constituenților cristalini ai Pământului. Dar toate acestea provin din puterea creatoare care stă în spatele ființei Pământului și care devine pământ prin acțiunea unei legități cu totul precise. Această legitate în primul rând este *formă*. În al doilea rând această legitate este *soliditate*. În al treilea rând este *duritate și claritate*. Ele-

mentul-pământ are acest caracter, această legitate, și înseamnă înainte de toate: unul lângă celălalt și fiecare pentru sine, iar menținerea laolaltă este numai cea general spațială, sau menținerea laolaltă a formelor.

În încheiere, încă o ultimă imagine. Privind Pământul ca întreg, putem vedea locul unde cristalizează puterile terestre ale elementului-pământ asupra întregului Pământ: la Polul Nord. Din această cauză, în emisfera nordică există mult mai mult uscat decât în emisfera sudică, uscatul trecând Ecuatorul spre Sud doar cu vârfuri de peninsule. Antarctica s-a format în sud doar ca un contrafort necesar, de jur-împrejurul ei nefiind decât apă.

Mai există încă o imagine interesantă, și anume aceea a părților cele mai întărite ale Pământului, a munților de încrețire. Aceștia formează o cruce imensă pe suprafața Pământului; pe direcția Est-Vest, pornind de la Pirinei, Alpi, prin Carpați, munții Asiei Mici, centrul Pamir, prin Himalaia, Kuanlun, Tian Shang până în Kamceatka și spre India de jos. Pe partea cealaltă a Pământului avem munți din Alaska până în Țara Focului, pe direcția Nord-Sud. În astfel de formațiuni se vede conlucrarea puterilor elementului pământ.

Când rostim deci cuvântul “Pământ” avem, pe de o parte, rezultatul activității elementului-pământ ca imagini și formațiuni în jurul nostru, până la forma cristalelor. În al doilea rând, avem transformarea în substanță a ingredientelor cosmice, a luminii solare în aur, a luminii solare până în cristale de zăpadă, a luminii solare până în cristal de munte, și a căldurii soarelui până în vulcan. Înainte de toate avem faptul că, prin activitatea elementului pământ, puterile cosmice nu numai că devin pământești, ci ele dobândesc un caracter specific de stabilitate, de soliditate, de durabilitate.

Să lăsăm acum să răsunе primul vers din Maximele lui Rudolf Steiner:

“Privește, tu, ochi al meu,
Razele pure ale Soarelui

Din ființele-formă ale Pământului”¹.

“Sieh du mein Auge,
Der Sonne reine Strahlen
Aus der Erde Formenwesen.”

Prima strofă a unei alte maxime sună așa:

“Soare, tu purtătorule de raze,
puterea substanței luminii tale
vrăjește viața din adâncurile
incomensurabil de bogate ale Pământului”¹.

“Sonne, du Strahlenträgende,
deines Lichtes Stoffgewalt
zaubert Leben aus der Erde
unermesslich reichen Tiefen.”

Ora a doua

APA

Întrebarea pe care am pus-o ieri a fost următoarea: Cum ajungem la elemente? Ieri am încercat, la început, un fel de fenomenologie, prin aceea că ne-am întrebât: Cum se prezintă, în diferitele sale forme de apariție, ceea ce noi denumim prin cuvântul “pământ”? Pe de o parte avem imaginile – imaginile Pământului, ale peisajelor, cât și imaginea Pământului în întregime – iar apoi imaginea substanțelor, a substanțelor Pământului. Și desigur, înainte de toate, imaginea cristallului. La descrierea acestor imagini am încercat să găsim proprietățile lor caracteristice, ceea ce desemnăm drept pământ în contrast cu apa sau aerul. Dar deja când privim aceste imagini găsim locuri care revelează, care indică faptul că imaginea este mai mult decât ceea ce găsim nemijlocit în ea. De exemplu, în formațiunile de rocă granitică ale unui masiv de granit apar forme cu aspect vegetal; sau formațiunile cu formă de animale care apar într-un masiv de calcar, astfel încât prin imaginea însăși suntem invitați să ne întrebăm: poate că ceea ce este acum cu adevărat pământ, această lume configurată și devenită stabilă, de obiecte ale realității, provine din altă parte. Și dacă este așa, care îi este originea? Și ce s-a întâmplat ca să poată lua naștere pământul dintr-o sursă creatoare? Scot în relief acest lucru astăzi încă o dată pentru a arăta că elementul-pământ este altceva decât Pământul, și anume o ordine, o ordine elementară de puteri și legi prin care ceea ce provine din creație devine pământ. Elementele sunt altceva decât ceea ce percepem nemijlocit. Ele sunt active în lăuntru lor, sunt active dincolo de ele.

Apoi am încercat să arăt cum poate fi gândit ceea ce apare ca putere creatoare tocmai într-un proces de furtună, unde triada de foc, lumină și sunet pătrunde în lumea simțurilor cu o uriașă putere de creație. Și am văzut ce anume este necesar pentru ca din această pute-

re uriașă de creație să rezulte treptat pământul. Pentru că la început aceasta nu este încă pământ, ci doar cer rupt. Am văzut de asemenea cum elementul-pământ se îngrijește, cu activitățile lui, ca această putere de creație să se liniștească, să se condenseze, astfel ca din lumina fulgerului, care are o supra-putere creatoare, să apară, prin liniștire și condensare, luminând liniștite, culorile curcubeului sau ale lumii vegetale. Dar lumina care țâșnește în toate ramificațiile fulgerului ce se înscrie în lumea pământească în această formă caracteristică de zigzag, când se liniștește și ajunge la finalul său extrem, produce forma de cristal. Forma cristalului este fulgerul liniștit, în timp ce culoarea trandafirului sau a curcubeului este strălucirea ajunsă în stare de liniște. Focul care provine din fulger este din nou răspândit și liniștit prin elementul-pământ, prin activitatea elementului-pământ, și anume astfel încât din aceasta se condensează substanțele pămâtenes, se formează substanțele de pe pământ. În elementul-pământ avem un mijlocitor între activitatea creatoare, care are o putere imensă, de natură divină, și existența pământească liniștită. Ceea ce apare în fenomenul furtunii cu o putere supra-uriașă și are de fapt în fundal ierarhiile – oamenii au trăit mereu în acest fel lucrurile – are nevoie de o activitate de liniștire a puterilor și a mișcărilor elementare, pentru a da naștere din aceasta unui cristal, unei formațiuni a Pământului. Puterile elementare ale acestui element-pământ acționează în așa fel încât ele liniștesc imensa putere creatoare, și prin această liniștire este formată o figură de cristal unitară în sine. Prin aceasta, ele separă însă ceea ce au format, cristalul, îl individualizează astfel încât el este ca o entitate de sine stătătoare, primește chiar un fel de sens propriu. Aceasta aduce, pe de altă parte, marea stabilitate a elementului-pământ, statornicia lui. Când credinciosul Vechiului Testament spune: “Îmi înalț ochii spre muntele de unde îmi vine mântuirea”, el trăiește, în relație cu vârfurile munților, liniștea, statornicia, durata, încrederea în care sunt transmise puterile forței creatoare. Desigur, aceasta înseamnă și faptul că cele ce devin pământ prin activitatea elementului-pământ – prin această activitate de condensare, de consolidare, de individualizare, de cristalizare – sunt îndepărtate de propria lor origi-

ne divină, așa încât ele nu mai pot decât să “o reflecte”. Dar acestui element al existenței Pământului, izolat, introdus în moarte, consolidat, cristalizat, îi stă totuși la bază un adânc dor după obârșia lui pierdută.

Savanții moderni nu pot explica nicidecum un lucru cum este gravitația, deși încearcă modalitatea de a gândi forța de gravitație așa cum sunt gândite forțele electromagnetice sau forțele nucleare. Asta însă nu este posibil, și acum se încearcă să se găsească “unde de gravitație”. Este totuși un lucru remarcabil faptul că tocmai ceea ce s-a izolat, ceea ce s-a separat, ceea ce a devenit autonom, ceea ce s-a depărtat de propria sa origine divină a păstrat ceva cum este forța de gravitație, prin care atrage tot ce este de o natură cu el. Am spus deja că nu numai Pământul ca masă totală atrage grăuntele de nisip, ci și grăuntele de nisip atrage Pământul. Am ajuns astfel la o taină deosebită, la o taină ascunsă a existenței Pământului, la izolare, la încremenire, la moarte, la îndepărtarea de propria origine. Cât de total diferit arată un cristal de munte față de fulgerul din care a provenit el cu adevărat!

Când ne îndreptăm considerațiile de la pământ spre toate celelalte substanțe, când ajungem deci de la cristal la apă, trebuie să spunem: și apa, ca substanță materială, este pământ și aparține Pământului. Și apa a parcurs acest drum de la puterile creatoare, care se revelează în fulger, până în materializare. Dar dacă luăm apa în sine, vedem și ce alte forțe de formare mai prezintă ea. Se poate observa că în starea de apă nu poate fi vorba nicidecum de cristale. Abia când apa devine cu adevărat Pământ, adică abia atunci când apa îngheață și devine gheață, când devine solidă, abia atunci apare forma de cristal. Dar de îndată ce apa se eliberează de starea solidă, ea primește o formă care este în orice caz o formă unitară. Există 7 sisteme de cristalizare cu 32 clase de cristalizare și 14 sisteme de rețele cristaline cu 230 de subgrupe – dar apa formează picături. Și aceste picături ea le formează în mic și în mare, căci în realitate și oceanul, care acoperă întregul Pământ, este o imensă picătură. Și suprafața unui lac este, de asemenea, o parte dintr-o picătură. Apa dobândește imediat o formă sferică și nu figura

diferențiată pe care o are cristalul; ea adoptă imediat o formă sferică generală. Fie că este o picătură mică, cu centrul său mic de greutate, sau curge în picătura generală. Se poate chiar spune: în măsura în care Pământul este apă, el este o mare picătură în Cosmos și are, de asemenea, forma sferică corespunzătoare.

Când apa trece în forma solidă, ceea ce înseamnă că devine cu adevărat pământ, ea contrazice starea de pământ prin sine însăși, deoarece ea nu o păstrează, și anume prin faptul că se evaporă. Ea trece direct și imediat din starea de gheață, care este apa cristalizată, în starea de apă sub formă gazoasă, desigur foarte fină și foarte puțină. Nu are nevoie să fie topită pentru ca abia apoi să se evaporeze. Apa devenită pământ, gheața, are o proprietate în comun cu alte câteva minerale, și anume proprietatea de a curge. Dacă există mase suficiente de gheață, deci de apă devenite pământ, stratificate unele peste altele, și dacă există o pantă corespunzătoare, atunci gheața curge, așa cum se poate observa la ghețari. Asta înseamnă că forma pe care o are apa este o formă generală și nu este o formă individuală specializată ca la cristale.

Un alt fapt devine observabil dacă, de exemplu, observați un pahar cu apă. Puteți avea reprezentarea că apa stă liniștită. De obicei nu se ia în considerare faptul că de la suprafața apei se ridică în continuu vapori de apă, că există un fin proces de evaporare în aer. Prin aceasta însă suprafața de deasupra a apei se răcește, căci atunci când apa trece în starea gazoasă preia o cantitate de căldură din apa lichidă. Apa întrucâtva răcită de la suprafață este însă mai grea și mai rece decât apa care este dedesubt; asta înseamnă că ea coboară, și apa din straturile de dedesubt se ridică. Încercați să vă identificați cu reprezentarea a ce înseamnă acest lucru. Despre liniște nu este nicidecum vorba. Chiar și atunci când ne gândim la cele mai mari adâncimi ale oceanului trebuie să ne reprezentăm că pe suprafața oceanului apa curge încoace și încolo, apa este mișcată în valuri de către vânt, dar dedesubt, în adâncuri, este doar o liniște aparentă. În apă nu există absolut deloc liniște, căci apa este mereu în mișcare, și anume în două direcții: pe de o parte astfel încât o parte a ei se mișcă în raport cu altă parte, în

măsura în care apa se întrepătrunde pe sine; iar această mișcare poate deveni și o mișcare exterioară la apa care curge. Cealaltă mișcare este cea la care am făcut referire de mai multe ori, și anume trecerea prin așa-numitele stări de agregare, solidă, lichidă, gazoasă. Acest fapt însă se întâmplă într-un mod atât de suveran încât apa are posibilitatea să înghețe direct din starea de gaz. Nu are nevoie să fie mai întâi lichidă pentru a deveni solidă, ci ea poate să treacă direct din starea de gaz în cea de cristal. Aceasta se petrece corespunzător cristalului de gheață, care se evaporă nemijlocit, ceea ce înseamnă că trece din starea solidă în starea de gaz. Este de la sine înțeles că starea lichidă se poate mișca în ambele direcții.

În timp ce apa este în continuu în mișcare – chiar și apa care stă pe loc este în mișcare, acest lucru aș vrea să îl mai arăt limpede încă o dată –, în ea au loc în continuu procese de schimb de căldură, deoarece apa este una dintre substanțele care, pentru a trece dintr-o stare în altă stare, de exemplu pentru a trece din starea de apă în starea de gheață, are nevoie de o cantitate foarte mare de căldură. Chiar și în cazul în care încălzirea se continuă, deci de la 0 până la 100 grade Celsius, apa are nevoie pentru încălzire, pentru un litru de apă și un grad de temperatură, de foarte multă căldură. Această căldură rămâne în apă. Dacă însă apa parcurge trecerea inversă, din starea de gaz în starea de lichid, și din starea de lichid în starea solidă, ea eliberează această căldură din nou. În apă este deci prezentă nu numai o mișcare continuă, ci există și o mișcare de intensitate și extensie, de interiorizare și de exteriorizare. Apa oscilează în continuu între starea încălzită și starea răcită, între starea solidă, starea lichidă și starea gazoasă, fără odihnă, mereu în mișcare. Când spunem deci: “apele adânci sunt liniștite”, atunci greșim, căci și apele aparent liniștite nu sunt liniștite, ci sunt în mișcare continuă. Așa este însă și la oameni, când privim un om pe care îl denumim “apă liniștită”. Avem așadar pretutindeni mișcare.

Când încercăm să simțim și să aflăm cum se desfășoară de fapt curgerea apei dintr-un loc în altul, sau cum se realizează mișcarea apei în interiorul ei, avem nevoie de o reprezentare ajutătoare, anume de

imaginea ploșniței de apă (*Hidrometra stagnorum*, n. t.). Aceasta este o insectă mică cu șase piciorușe care se poate plimba pe suprafața apei. Dacă privim cu atenție, vedem că fiecare picioruș formează o mică adâncitură pe suprafața apei, acolo unde pășește. Dar el nu se scufundă, ci rămâne la suprafață deoarece apa are o piele, o piele. Ea poate forma la suprafața sa exterioară o suprafață boltită – care are totdeauna forma de picătură, indiferent dacă apa este mare sau mică – ; formează o lamelă care este foarte subțire, dar vizibil mai densă și mai solidă decât apa care se află dedesubt. Această piele este mult mai subțire decât o foaie de hârtie sau o frunză, însă are o asemenea coeziune încât ploșnița de apă nu se poate scufunda. Dar de îndată ce apa începe să se miște, indiferent cum, apa se împarte în mai multe foițe. La această mișcare este caracteristic că foițele se comportă ca foile de hârtie, stau una peste alta în straturi independente unele față de altele și au posibilitatea să se deplaseze una peste cealaltă. Indiferent de felul în care se mișcă apa, de îndată ce ea se mișcă – și ea face întotdeauna acest lucru –, se mișcă în lamele foarte fine, se mișcă în foițe foarte fine una față de alta. Imaginați-vă că aveți o anumită masă de apă și o lăsați să curgă. Atunci ea începe să curgă, și masa de apă se împarte de la sine în foarte multe foițe fine, și aceste foițe se deplasează unele față de altele, dar fiecare foiță rămâne în coeziune cu sine însăși. Ca imagine, este ca și când ai în față ta un pachet de foi și le miști puțin dintr-o parte astfel încât ele alunecă unele peste altele. Ca un pachet – de exemplu de coli de hârtie format A4 – pe care îl împingi dintr-o parte, și această masă aparent coezivă în sine se separă; tot așa se separă și apa în nenumărate foițe fine, în nenumărate lamele fine care iau naștere în apa care se mișcă, care curge în nenumărate suprafețe superficiale și care, dacă le-am întinde unele lângă altele, ar ocupa o suprafață foarte mare. Dacă am separa, de exemplu, un pahar de apă în lamelele sale individuale, care curg unele peste altele atunci când apa se mișcă, am acoperi cu ele o cameră întreagă. Asta înseamnă însă că apa nu are numai o suprafață exterioară superficială, ci are în sine nenumărate suprafețe superficiale care se formează în momentul în care apa curge, în momentul în care apa se mișcă. Dar apa se mișcă în

continuu. În timpul mișcării, aceste nenumărate foițe pot să curgă unele peste altele fie mai repede, fie mai încet. Și cu cât apa curge mai repede, cu atât mai fine vor fi foițele, iar suprafața exterioară se mărește. Avem deci nu numai o mișcare și o transformare continuă dintr-o stare de agregare în altă stare de agregare, ci are loc, în esență, o continuă separare, separarea unei mase de substanță în nenumărate foițe, în nenumărate suprafețe, în nenumărate pielițe fine care stau unele peste altele, care se deplasează unele peste altele, care curg unele peste altele, și asta dă naștere capacității uriașe de mișcare a apei, asta conferă caracterul interior mobil al apei. Apa este, în esență, mișcare, chiar dacă o mișcare vrăjită într-o substanță pământeană.

Când putem spune deci, pe de o parte, că apa aparține deja Pământului, din punctul de vedere al substanței ea este deja pământ, ea este tocmai pământ ca mișcare, ca desfășurare, ca multiplicare a suprafețelor superficiale în sine însăși. Din aceasta iau naștere formele de mișcare caracteristice pe care le putem vedea cu ochii. Căci această formare subtilă de foițe trebuie și poate fi făcută vizibilă în mod artificial. Putem face aceasta cu ajutorul luminii pe care o lăsăm să pătrundă în apa în mișcare, și atunci vedem imediat formarea de foițe, formarea de lamele, formarea de frunzișoare. Prin aceasta iau naștere însă formele fundamentale ale apei în mișcare, care conțin în sine aceeași legitate ca în ființa Pământului, în ceea ce elementul-pământ determină în cristal. Primul lucru care se observă aici este că aceste suprafețe nu arată ca la cristal, căci ele nu sunt drepte, nu sunt plane, ci sunt totdeauna curbate, sunt totdeauna boltite. Ele sunt totdeauna mai mult sau mai puțin boltite, astfel încât fac, în fiecare caz, cel puțin o mișcare șerpuită. Nu există nici o apă în mișcare care să fie în stare să împingă pe direcție dreaptă părțile individuale, suprafețele individuale. Pentru a ne întoarce din nou la pachetul de foi de format A4 descris, trebuie să curbăm, să boltim foile, să le boltim într-o parte sau în altă parte și apoi să le împingem, astfel încât fiecare foaie să preia în continuu următoarea boltire, să își schimbe în continuu și suprafața exterioară. Acest lucru ține de faptul că lamelele fine, aceste suprafețe delicate care apar în apa în mișcare, se deplasează unele față

de altele cu viteze diferite. Una o depășește pe cealaltă, cealaltă rămâne în urmă, iar în momentul în care următoarea o depășește pe cealaltă se curbează întregul. Chiar dacă i-ați porunci unei ape să curgă pe direcție dreaptă pe un perete, ea nu face acest lucru niciodată. Ea se separă de îndată în aceste foițe fine și începe să facă meandre – cum se numesc ele –, să oscileze într-o parte sau alta. Asta înseamnă că mișcarea nu este inflexibilă, nu este nicidecum îndârjită, ci este cu totul elastică și maleabilă. Iar boltirea, mișcarea boltită, această mișcare ce se efectuează în boltiri este cauza pentru care apa formează valuri. Căci valurile, cu forma lor fundamentală, cu forma lor fundamentală boltită spre exterior și spre interior, cu forma lor convexă și concavă, reprezintă expresia fenomenală pură pentru acest mod grandios de mișcare a apei.

Ce este valul? Îl recunoaștem cu toții, dar este de ajutor să ne aducem în fața ochilor, pentru câteva momente, latura fenomenală. Gândiți-vă că lăsați să cadă o piatră într-o apă aparent liniștită; această piatră presează un moment apa, se scufundă în apă, apoi apa vine înapoi, se ridică în sus, și acum se formează o undă în formă de cerc, care se mișcă prin apă. Ce se mișcă de fapt acolo? Și acolo se mișcă, din nou, lamelele fine de apă care oscilează una lângă alta în așa fel încât ele se deplasează puțin una față de cealaltă și vin înapoi, dar nu mai mult. Prin faptul că fac aceasta – că se deplasează și vin din nou înapoi –, ia naștere forma de val care merge mai departe. Se întâmplă exact invers atunci când puneți o piatră într-o apă curgătoare și constrângeți apa să curgă pe lângă piatră, fie pe lângă ea, fie peste ea. Când curentul rămâne constant, ia naștere din nou o undă, dar această undă stă pe loc. Și apa trece cu fabuloasele sale lamele prin această undă.

Mai există încă ceva caracteristic. Dacă lăsăm să cadă în același timp pe suprafața apei două pietre, iau naștere două sisteme de unde circulare care încep să se propage. Vine apoi momentul în care ele se întâlnesc, și acum se petrece ceva cu totul deosebit. În primul rând ele se influențează reciproc, iar această influență reciprocă se numește “interferență”. Dar după ce o undă a trecut prin cealaltă, ea este din

nou pe deplin regenerată, pe deplin restabilită, ea curge pur și simplu cu totul normal mai departe. Asta înseamnă însă că forma fundamentală a undei – forma fundamentală a valurilor, a deplasării încoace și încolo a lamelelor de apă individuale, sau deplasarea lamelelor de apă una peste alta – face să poată trece prin apă forma undei, și chiar două forme de val să poată trece una prin alta și să nu se perturbe decât atunci când se întâlnesc în mod direct. După ce au trecut una prin cealaltă, ambele sunt restabilite pe deplin.

Pe de altă parte, avem fenomenul că apa ce curge se cuplează pe deplin la forma de undă, în cazul în care străbate o undă de formă staționară (apa curge, se deplasează, dar forma se menține). Dar faptul că lamelele fine de apă alunecă una peste alta cu diverse viteze, că se mișcă una peste cealaltă, face ca unda să se poată ridica numai până la o anumită înălțime. Și dacă ea este împiedicată să se răspândească în înălțime, ea se strânge în sine și se răstoarnă peste sine. Acest lucru îl știți foarte exact pentru că acestea sunt valurile izbite de stânci. Când pe mare vine frontul de val liniștit, nu vedem absolut nimic decât această formă de val, o vedem cum se mișcă spre mal și cum fundul apei o împiedică să rămână suficient de mare deoarece sus, la suprafață, se ciocnește deja cu apa care vine înapoi. Și din această cauză ea se ridică tot mai sus, până când, în final, se răstoarnă sus și formează un vârtej. Prin aceasta am ajuns de la prima formă de mișcare a apei, de la mișcarea șerpuitoare, de meandre, prin forma de bază a mișcării apei – care este tocmai unda, și care formează un fel de mijloc – la a treia formă de mișcare a apei; aceasta este răsturnarea undei, este alcătuirea unei forme de spirală, la care o parte din lamelele de apă rămân cu mult în urmă și o altă parte se mișcă atât de repede pe deasupra încât cade din nou înapoi. Prin aceasta ia naștere vârtejul. Valurile sparte se desfac și curg spre mal.

Se poate însă întâmpla ca un curent ce creează un vârtej să meargă mai departe. Dacă în interiorul apei există un curent care este mai rapid decât apa înconjurătoare, atunci ia naștere nu numai un singur vârtej, ci o alee de vârtejuri. În mijloc curg curenții cei mai rapizi, astfel încât ei îi înconjoară pe cei care curg puțin mai încet, formează

vârtejul, apoi curg mai departe, formează următorul vârtej și ia naștere un întreg parcurs de astfel de vârtejuri care pot arăta cu totul diferit. Dacă o rază intră ca atare în apă, ia naștere un inel de vârtejuri, care poate însă să formeze din nou o alee de vârtejuri. În formele supraordonate ale curgerii apei apare repetiția, apare așadar ritmicitatea.

În aceasta avem formele de bază, am putea chiar spune formele originare ale mișcării apei în fața noastră: meandrele, cele două forme de undă – unda călătoare și unda care stă pe loc; în primul caz unda se mișcă prin apă, iar în celălalt caz apa se mișcă prin undă. Din undă ia naștere vârtejul și din vârtej repetarea vârtejului, multiplicarea lui. Aceasta poate duce la cazul extrem, la faptul că apare forma cea mai complicată, și anume cea în care formarea vârtejului nu este liniară și nici ca un vârtej circular, ci el se dezvoltă în formă de spirală, astfel încât ia naștere o pâlnie aspirantă; îndreptată atât în sus cât și în jos.

În mod intenționat nu vă arăt nici o imagine, ci vă stârnesc să vă reprezentați în gândire aceste forme pentru ca dumneavoastră să vi le reprezentați cu adevărat dinamic și să puteți realiza ceea ce se petrece acolo. Avem deci acest caracter de mișcare, această capacitate a apei de a se mișca cu sine și peste sine în mod continuu, și din aceasta iau naștere formele fundamentale: meandrele, undele, vârtejul, aleea de vârtejuri și vârtejul în spirală. În aceste forme fundamentale, în acest spectru de forme fundamentale ale mișcării apei avem în față ceea ce face ca elementul-apă să fie cu totul altul decât elementul-pământ. Apa nu este consolidată în sine și nu are o formă solidă, nu se sprijină pe această formă stabilă, ci este în continuu în mișcare și își modifică această mișcare prin ea însăși.

De aceasta ține și un alt fenomen al apei, și anume faptul că apa este în situația de a dizolva aproape toate pământurile. Se poate spune, desigur, că există anumite minerale care sunt insolubile în apă, și totuși în apă se găsește o urmă din aceste substanțe care, probabil, nu mai pot fi puse în evidență prin metode fizice și chimice. Acest fapt este evident acolo unde se dizolvă o substanță compactă în apă, indiferent care este aceasta, de exemplu un cub de sare, și care renunță cu totul la forma sa de existență de pământ, la existența sa de cristal și

este ridicată, este preluată în mișcările ființei apei. Prin aceasta, tuturor substanțelor de pe pământ le este dată posibilitatea de a se întâlni și de a intra în reacție, astfel încât apa, mereu în mișcare, capabilă de a dizolva, este mediul pentru care pământul nu mai rămâne pământ, ci pământul este preluat în apă, elementul-pământ este condus înapoi, este ridicat din nou în elementul-apă și, în elementul-apă, capătă posibilitatea de a reacționa cu sine însuși.

Apa, ca mijloc de dizolvare, este pur și simplu mediu chimic în natură. Acest fapt reprezintă al doilea caz în care apa nu mai este oarecum numai pentru sine însăși, ci unde ia naștere ceva la care apa și pământul au ceva de făcut împreună, unde elementul-apă și elementul-pământ intră în interacțiune.

La faptul că apa este un mijlocitor între substanțele pământului se adaugă un al treilea, care ridică apa deasupra ei însăși, prin aceea că ea preia de îndată greutatea substanțelor solide care sunt cufundate în apă. Acest fapt este foarte ciudat, deși este considerat un lucru de la sine înțeles. A durat mult timp până când filozofii și învățații greci au ajuns la ceea ce afirmă legea corespunzătoare, principiul lui Arhimede: un corp care este cufundat în apă devine mai ușor, și anume cu greutatea cantității de apă dizlocată de către el. Este de ajutor să repetăm experimentul lui Arhimede, în cada de la baie, cu partea de jos a picioarelor noastre. Ar trebui să fim însă atenți la ceva interesant: anume că, atunci când scoatem piciorul afară din cadă, suprafața apei coboară puțin. Când cufundăm din nou piciorul în apă, suprafața apei se ridică din nou puțin. Și surplusul de presiune ce ia naștere în felul acesta, prin faptul că apa este dizlocată și întreaga masă de apă se ridică puțin, acționează invers și ridică piciorul în sus. Comparați acest fapt cu acela care are loc atunci când puneți un cristal sau un alt obiect greu pe pământ, observați cum apasă el, cum este purtat de suprafața pământului, cum devine o povară pentru pământ. Dacă este pus în apă, corpul va fi ridicat. Și dacă este suficient de ușor, el va fi ridicat atât de mult până ajunge la suprafața apei și plutește. Și aceasta depinde de formarea lamelor fine ale apei, deoarece aceste formațiuni de lamele se mențin reciproc în echilibru și se echilibrează în con-

tinuu prin faptul că trec unele pe lângă altele, trec pe sub corp și îl fac mai ușor, deoarece o parte dintre ele sunt ridicate mai sus și creează o presiune asupra celorlalte.

Avem deci în primul rând mișcarea proprie a apei înseși, cu spectrul său de forme de bază, de forme originare, apoi, în al doilea rând, avem apa ca mijlocitor între substanțele Pământului, prin aceea că ea le dizolvă și le aduce în reacție chimică unele cu celelalte. În al treilea rând avem reducerea forței de gravitație a Pământului. Vedeți cum, în cele trei cazuri, ființa apei acționează în sens contrar ființei pământ. Ceea ce ființa pământ face greu, ființa apă face ușor. Ceea ce este consolidat de ființa pământ este dizolvat de către ființa apă. Ceea ce ființa pământ formează este adus de ființa apă într-o formă generală, într-o formă universală, este adus în forma de picătură. Asta înseamnă că în apă acționează cu totul alte puteri.

Ființa apă are ca element o cu totul altă relație față de puterile creatoare decât elementul-pământ. La elementul-pământ a trebuit să încercăm să înțelegem cum se întâmplă că ceea ce trăiește ca putere creatoare în fulger și tunet și lumină și izbucnește în domeniul simțurilor este adus prin activitatea elementului-pământ la un echilibru, este liniștit, este adus la o anumită armonizare.

Ce face însă elementul-apă – el însuși devenit pământ – când cuprinde elementul-pământ și se află împreună cu acesta în mișcare continuă? Este caracteristic, de exemplu, faptul că apa, care pe de o parte este în măsură să dizolve toate substanțele posibile de pe pământ și să le poarte cu sine, poate, pe de altă parte, să se elibereze din nou de acestea, prin aceea că se evaporă, căci acum procesele pământului nu mai urmează apa, ci rămân în urmă. Apa se eliberează de pământ și începe un alt circuit, circuitul pe care îl face în văzduh. În mod ciudat, ea se condensează acolo în nenumărate picături. Nu-i nevoie ca aceste picături să fie de îndată picături de ploaie, pot să fie picături mici de ceață, sau picături de nori, care sunt foarte, foarte mici, dar sunt picături. Abia atunci când aceste mici picături sunt aduse laolaltă prin procese meteorologice deosebite, astfel încât picăturile devin suficient

de mari, ele cad din nou pe pământ. Apa dezvoltă deci nu numai o activitate de mijlocire în relație cu elementul-pământ, ci ea se sustrage lui și spune: pământul este ceva de care trebuie să mă desfac, de care trebuie să mă eliberez.

Avem astfel ceva impresionant, acest circuit ceresc al apei, pe de o parte. Dacă apa se condensează tot mai mult, când devine tot mai pământeană, devine substanța pământ, ea cade jos și parcurge circuitul pământean, circuitul material. Avem astfel imaginea celor două circuite ale apei, a circuitului pământean și a circuitului ceresc. Circuitul pământean se desfășoară de la izvor până la râu și până la mare, în timp ce, în circuitul ceresc, apa vaporizată se întoarce din starea gazoasă în starea de picături și apoi cade treptat, ca ploaie, pe pământ. În fond, aceasta este imaginea originară a activității elementului-apă, căci imaginile și formele care apar în morfologia fundamentală înșeptită a imaginilor originare ale apei, de la lamelă până la vârtejul pâlnie, de la cele mai simple și până la cele mai complicate, aceste imagini înseși sunt trecătoare, ele nu persistă, nu durează. Ele se formează și dispar. Dar prin faptul că fac acest lucru, apa își arată specificul proprietății sale ca element, ca element-apă, și anume nu numai proprietatea de a produce imagini ca apă pământeană, ci și de a lăsa ca aceste imagini să fie determinate de către puterea creatoare ce acționează din cosmos.

Prin aceasta vedeți de îndată că elementul-apă are o cu totul altă relație decât elementul-pământ față de puterea creatoare, față de puterea creatoare divină. Elementul-pământ are sarcina de a liniști puterea creatoare, chiar de a o aduce la un capăt al ei, de a o consolida și a o stabili, de a pași chiar în întâmpinarea acesteia cu o anumită autonomie – în orice caz cu un dor lung de eoni întregi. Elementul-apă, dimpotrivă, este gata în orice moment să preia puterea creatoare și să facă din propriile sale forme de bază – pe care le formează – să le facă imagini ale puterii creatoare. Acesta este elementul surprinzător, când cercetezi apa, și anume că ea, cu ajutorul propriilor sale forme de bază, în număr de șapte, nu produce numai propriile sale forme de bază, ci aceste forme de bază trec în continuu în astfel de forme pe

care nu le găsim la mineralele din regnul pământului, dar le găsim la ființele vii, găsim formele vegetale, de animal, formele organice. Puteți vedea asta și în imagini, atunci când citiți cartea foarte interesantă a lui Theodor Schwenk *Haosul sensibil*, în care sunt expuse toate aceste imagini ale apei. O mișcare a apei arată acolo ca un rinichi, o altă ca o inimă, o a treia ca un ficat, a patra ca un os, a cincia ca un sistem muscular și așa mai departe. Lucru determinant aici este însă faptul că apa are o astfel de sensibilitate pentru puterile creatoare încât ea le poate prelua în sine ca imagini. Când aducem apoi apa la o anumită liniștire, așa încât să nu curgă decât încet, ea va păstra chiar aceste imagini, iar când o aducem din nou în mișcare, imaginile reapar din nou. Se ajunge atât de departe încât apa în mișcare este în situația de a prelua imagini care provin din cosmos și care se formează prin aceea că acolo, afară, în cosmos apar anumite constelații ale planetelor în relație cu stelele fixe. Există cele mai interesante cercetări asupra acestora, din care reiese cu claritate cum apa în mișcare – și numai apa în mișcare, apa care se mișcă suficient – este în măsură de a reproduce aceste puteri creatoare în forme care sunt extraordinar de caracteristice.

Pe de altă parte, apa reproduce în metamorfoza celor șapte imagini fundamentale ale sale și ceea ce este, ceea ce trăiește în sine însăși. Aceasta ne duce la cercetarea calității, astfel încât, atunci când lăsăm ca apa să se miște în aparatura corespunzătoare, putem determina proprietățile pe care le are această apă. Din această cauză, Theodor Schwenk a numit-o apă “sensibilă”. Apa este deci elementul sensibil. Nu putem să o numim direct organ senzorial, căci un organ senzorial reflectă lumea. Într-un anumit sens însă un organ senzorial repetă lumea, iar apa face același lucru. Nu este deci un organ senzorial care reflectă, ci este un organ de simț repetitiv, recapitulativ, reproductiv: ea scoate la iveală în sine însăși formele care sunt prezente în cosmos. Le scoate încă o dată la iveală, și anume astfel încât ea repetă aceste forme și le păstrează mult timp, până când ea ajunge din nou în mișcare. De îndată ce ajunge în mișcare, eliberează aceste forme și le preia pe următoarele. Apa este deci “un haos sensibil”; am putea spune, de

asemenea: o mișcare sensibilă, o mișcare care pipăie, care caută mereu: cum trebuie să mă mișc de fapt? Ce imagini de mișcare pot să preiau, cum pot să îmi ordonez cele șapte forme fundamentale ale propriei mele tendințe de mișcare astfel încât să nu conțină numai substanțe, ci să mai conțină și altceva, și anume imaginile? Cu aceasta ajungem încă o dată în mod evident la fenomenul pe care l-am mai observat la unda staționară, și anume că aceste unde sunt imagini care curg, sunt imagini care curg produse de curgerea apei. Gândiți-vă ce fel de mișcare este aceasta! Și această sensibilitate, această capacitate de mișcare, această vitalitate, această sensibilitate face ca apa să fie atât de proaspătă. Cristalul de cuarț care este așezat pe masa mea de lucru, această minunată formă rămâne absolut liniștită. Singurul lucru care poate fi activ în raport cu cristalul este lumina și întrucâtva și căldura. Dar apa ...! Nu există nimic în cosmos care să nu poată influența apa, și față de care apa să nu se deschidă, sensibilă și receptivă, în așa fel încât să imite.

Ajungem acum să ne întrebăm: Ce este deci elementul-apă? Nu am în vedere apa ca substanță, ci elementul-apă ca ordine cosmică, legitate cosmică, putere cosmică și care semnifică de fapt elementul-apă. Fiecare lichid prezintă ceva din acest element-apă, din Elementul-apă, din apa ca element. La fel cum elementul-pământ consolidează, formează și individualizează, la fel formează și reformează elementul-apă. El preia în continuu impulsurile puterilor creatoare și formează împreună cu acestea, formează imitându-le pe acestea. El formează, structurează. Pe de o parte face acest lucru prin sensibilitate, prin sensibilizare, iar pe de altă parte prin aceea că are într-adevăr în sine o mișcare curgătoare prin care poate să preia totul. Și marea surpriză este într-adevăr faptul că elementul-apă poate să păstreze această formare. Dacă îi conferim unei ape anumite calități și le verificăm, atunci când apa se mișcă, ea le arată. Dacă o lăsăm să se liniștească și le verificăm după un anumit timp, le arată din nou. Are deci capacitatea nu numai de a prelua și de a repeta sensibil anumite forme, ci ea are, și capacitatea de a le păstra în sine, de a le conferi un fel de durată. Aceasta conduce din nou elementul-apă spre elementul-

pământ: marea interacțiune dintre elementul-apă sensibil, în mișcare, și elementul-pământ, cel care păstrează, consolidează, și individualizează.

Aș dori să închei această prelegere asupra elementului-apă cu a doua parte din aforismul deja citat al lui Rudolf Steiner, și să repet și ceea ce s-a spus despre elementul-pământ în prima parte.

“Privește, ochi al meu,
Razele pure ale Soarelui
Din ființele-formă ale Pământului.

Vezi, tu, inimă a mea,
Puterile spirituale ale Soarelui
Din bătaia valurilor apei.”

“Sieh, du mein Herz,
Der Sonne Geistgewalten
Aus des Wassers Wellenschlägen”

Cred că ați remarcat deja faptul că ochiul singur nu mai este suficient pentru a însoți, ci trebuie ca și inima să se pună în mișcare, să se reverse proaspăt împreună cu apa, să formeze proaspăt împreună cu ea, să plăsmuiască proaspăt împreună cu ea, să se umple cu viață, astfel încât puterea de percepție pentru elementul-apă nu este ochiul, ci inima.

Ora a treia

AERUL

Cu aerul se întâmplă ceva ciudat, și există două concepții total opuse despre el. Una exprimă faptul că aerul este un obiect suprasensibil pentru ochi, deoarece el este invizibil. Minunatul element-aer face ca, într-o anumită concepție, un om să îi spună altuia: Tu ești aer pentru mine! – ceea ce ar însemna: văd prin tine. Domnul Korf are întrucâtva o altă concepție, deoarece el a făcut într-adevăr o descoperire.

“Korf născocoște un aer de cameră,
Care este atât de consistent încât orice obiect
Rămâne înfipt în el.

Ca atunci când
Nu mai scrie cu pana –
Deoarece fata din casă bate la ușă –

Și o pune altundeva,
Fie în mijlocul aerului,
Fie oriunde în altă parte, indiferent unde și cum.”²

Deci Korf înfige pana de scris în aer și aceasta rămâne pur și simplu în aer până când el și-a luat micul dejun și apoi o găsește în locul unde a lăsat-o. Este totuși puțin de mirare atunci când cineva spune: pentru mine, tu ești aer, iar celălalt spune: eu găsesc un aer în care pana poate rămâne înfiptă.

Pentru ochi, această minunată ființă aer este deci un obiect invizibil. Dacă vrei să te ocupi de el, ai nevoie de ajutor. Trebuie să fie introdus ceva în aer, ceva care să-l facă vizibil: micile particule de

praf, dacă sunt suflate în aer, execută dintr-o dată mișcările pe care le face aerul și, astfel, acesta devine vizibil. Putem vedea puțin aerul printr-un nor de praf, un nor de fum, un nor de apă, în aceste formațiuni de nori. În acest pentru noi el nu este aer, ci el apare în activitatea lui.

Aerul devine puțin mai limpede atunci când preluăm ceva din descoperirea lui Korf, și asta se întâmplă pretutindeni unde ne trăim respirația. Noi trăim inspirația, preluarea aerului în omul de mijloc (partea mediană a omului, n. red.) – lucru pe care conștiința îl însoțește încă la început – atunci când simțim aerul până în plămâni, fie cald, fie rece; apoi aerul dispare pentru conștiință. Dar el acționează desigur mai departe, până în adâncul întregii organizări umane. Apoi îl trăim din nou la expirație, când simțim curentul de aer pe care îl expirăm în mișcare. Acesta se continuă apoi în exterior în mișcări fine ale aerului: într-o adiere, o briză, un vânt, un curent în cameră, o creștere a forței vântului. Începând de la acest stadiu, aerul devine dintr-o dată foarte real, înainte de toate atunci când mișcarea lui se intensifică până la furtună sau chiar la uragan. Este deja o trăire dramatică, atunci când te trezești dintr-odată într-o furtună puternică sau trăiești experiența uraganului care este în stare să pună în mișcare case, copaci, automobile și oameni. Aici apare, în cadrul acestui element ușor, fin, o putere imensă.

Aerul este de fapt o substanță, dar o deosebire esențială față de apă constă în aceea că el nu este o combinație chimică – apa este o combinație chimică dintre oxigen și hidrogen -; în aer elementele, în sensul chimiei și fizicii actuale, sunt autonome. Se cunoaște compoziția chimică, deci compoziția de substanțe ale aerului, ca fiind un amestec precis. Este un amestec în care elementele, ca părți componente ale lui, se întrepătrund pe deplin, deoarece ele sunt oarecum în stare atomară, parțial chiar în stare ionizată, cum se numesc acestea.

În primul rând este prezent azotul (în limba germ., Stickstoff = substanță sufocantă, înăbușitoare, n. t.). Numele său și l-a primit de la faptul că s-a observat felul în care stinge el flăcările. Faptul că în afară de aceasta el mai este și altceva nu apare absolut deloc în numele său.

Aproape 80% din volumul aerului de pe pământ constă din azot. Chiar trebuie să spunem: de fapt aproape întregul aer este azot. Alături de azot mai există un al doilea gaz, un al doilea tip de aer, care reprezintă 20% din volum. Acesta este oxigenul, de care avem nevoie pentru respirație. Această parte din aer menține focul și produce arderile, în timp ce azotul le stinge.

Ceea ce mai există încă în aer există doar sub forma de urme, anume o zecime de procent de bioxid de carbon și alte gaze, o sutime de procent hidrogen și altele. Deasupra locurilor aglomerate populate de om, aerul conține aceste gaze până la o zecime de procent, și aceasta este suficient pentru a determina probleme.

Apoi aerul mai conține, înainte de orice, puțin acid carbonic, adică bioxid de carbon. Acest bioxid de carbon, care reprezintă numai o zecime de procent, provine în principal din toate arderile care au loc pe suprafața pământului și din expirația oamenilor, și este preluat în mod continuu de către plante și de apă. În privința conținutului de bioxid de carbon din aer domnește în natură un echilibru incredibil de sensibil. Această sensibilitate constă în aceea că, atunci când aerul conține prea mult din bioxid de carbon, apa din aer scade bioxidul de carbon din aer, prin aceea că dizolvă bioxidul de carbon în ea, iar apoi, când aerul conține prea puțin bioxid de carbon, apa redă aerului acest bioxid de carbon. Acest fapt aparține interacțiunilor subtile dintre cele două elemente.

Aerul este deci, în esență, un amestec de azot și oxigen, 78% azot + cca 20% oxigen dau aproape 100%. În aer există deci un raport substanțial dintre cantitățile de substanțe.

Se petrece ceva remarcabil prin aceea că această formațiune ușoară, această formațiune mobilă care este aerul, care este răspândit pe distanțe atât de uriașe în jurul Pământului, exercită în sine o presiune, așa-numita presiune atmosferică. Fără ca noi, oamenii, să o percepem în vreun fel, această imensă formațiune, atmosfera care înconjoară întregul Pământ, este tensionată în sine și apasă cu o greutate destul de mare. Dacă realizăm un spațiu golit de aer și aplicăm deasupra lui o membrană, această membrană va fi apăsată înăuntru. Ea se curbează

spre interior deoarece aerul din jur exercită o puternică presiune asupra ei. Pe 1 cm² de secțiune există o presiune de 760 mmHg creată de aer. Este din nou interesant că, pornind de la nivelul mării, deci de la nivelul de zero, unde presiunea aerului este de 1 atmosferă, aceasta scade rapid cu înălțimea, astfel încât la o înălțime de aproximativ 32 Km nu mai rămâne decât o miime din valoarea de la nivelul mării – atât de rarefiat, atât de ușor devine aerul acolo sus!

Dar mai există un fapt particular și anume acela că straturile superioare de aer se află în continuu într-o stare de tensiune electrică față de suprafața pământului și că această tensiune, această tensiune electrică dintre atmosferă și suprafața pământului este extraordinar de mare. Atmosfera este, prin aceasta, încărcată pozitiv, iar atomii sunt cu atât mai puternic ionizați cu cât se află la înălțime mai mare. Deja la o înălțime de 6 km există o tensiune de 300.000 de volți față de suprafața pământului, care are mereu tendința de a se echilibra, pentru că suprafața pământului și interiorul pământului sunt ușor negative din punct de vedere electric. Și în câteva ore s-ar echilibra electric; această mare tensiune electrică dintre straturile superioare ionizate ale aerului și straturile mai dense de la suprafața pământului s-ar echilibra electric, dacă ele nu ar fi dezechilibrate prin mai multe sute de mii de furtuni zilnic, care reîncarcă din nou această tensiune. Până și în relațiile electrice există, pe de o parte, o presiune, o stare de tensiune, iar pe de altă parte o stare de absorbție, prin care aerul aflat în straturile inferioare atrage oarecum în mod continuu straturile superioare. Întreaga atmosferă trăiește în acest echilibru instabil, viu, subtil și schimbător.

Dar acum mai intervine ceva, un lucru aproape incredibil, anume că aerul este la fel de transparent pentru căldură ca și pentru lumină. Prin aceasta, radiația calorică de la Soare poate trece liberă prin întreaga atmosferă și abia când această radiație întâlnește apa și pământul provoacă o creștere a temperaturilor. Aerul nu este încălzit așadar prin ceea ce vine de sus, ci prin ceea ce, venind de sus, ca radiație, încălzește solul sau apa, iar aerul, prin atingere cu acestea, se încălzește; el se încălzește când lumina soarelui atinge pământul și apa. Prin

aceasta ia naștere un fenomen paradoxal, anume că aerul cald, ușor este jos, iar aerul rece, greu este deasupra, astfel încât aerul ușor, care este însă cald, se ridică, în ridicare se răcește și vine astfel în interacțiune cu aerul din înălțimi, mai greu, dar rece. Astfel ia naștere primul fapt al atmosferei, faptul unei absolute lipse de odihnă; o stare continuă de presiune, de tensionare, de încălzire și răcire străbate întregul spațiu atmosferic. Aceste relații se repartizează în așa fel deasupra pământului încât la ecuator avem în continuu o presiune mai joasă și un aer mai cald care se ridică, iar spre cele două laturi ale zonei subtropicale, pe care noi le avem în mod special în zona Mării Mediterane, avem presiune mare de aer, aer cald care coboară. De aici provine faptul că în zonele temperate în care trăim noi există o circulație continuă foarte complicată, care face ca vremea să ia această expresie deosebit de caracteristică, de schimbătoare. Aceasta determină și faptul că aerul rece de la cei doi poli exercită o presiune mai mare. Avem deci presiune mare de aer la poli, o presiune de aer mai mică la ecuator, o presiune de aer cald în cele două zone subtropicale, în zonele asemănătoare cu zona Mării Mediterane, și un aer într-o continuă mișcare în zonele temperate. Aceasta este valabil în principal pentru emisfera de Nord, dar este asemănător și în emisfera de Sud. Din aceasta se vede faptul că aerul, atmosfera, este – mult mai mult decât apa – un fel de unitate, un mare întreg de jur împrejurul globului pământesc, cu toate tensiunile sale caracteristice: tensiune de greutate, tensiune de presiune, tensiune electrică, tensiune de căldură, tensiune de mișcare. În afară de aceasta, se adaugă faptul că învelișul de aer respiră în continuu în anotimpuri; în timpul verii, în zonele în care se desfășoară fenomene atmosferice, are deci o altă extindere decât în timpul iernii.

Ca prim fapt putem stabili că aerul, atmosfera, elementul-aer ca fenomen, ca apariție a aerului, cuprinde întregul Pământ.

Când avem ca ajutoare norii de fum, norii de praf sau norii de apă, putem observa, în al doilea rând, cum se petrec aceste mișcări lipsite de odihnă. Primul lucru surprinzător este faptul că formele de mișcare ale aerului sunt exact la fel ca și la apă. Îmi îngădui să vă

amintesc cum v-am prezentat în ultima oră de curs mișcarea înșeptită a apei. Ea constă mai întâi în aceea că apa, de îndată ce se mișcă, formează suprafețe fine care se deplasează unele peste altele și că aceste straturi fine, de îndată ce sunt în mișcare, încep să facă meandre, încep să șerpuiască, iar apoi aceste șerpuiiri trec în valuri, în formațiuni de unde, care sunt fie unde staționare, fie unde călătoare; iar apoi, la o mișcare mai intensă, aceste unde trec în vârtejuri, în cadrul căruia se formează succesiuni de vârtejuri sau vârtejuri în formă de pâlnie. În final, ia naștere cea mai înaltă formă a mișcării apei, pâlnia ca mișcare în spirală, care este însoțită, desigur, totdeauna, de unde-vârtejuri și succesiuni de vârtejuri.

Toate acestea există și în aer. Nu trebuie decât să vă gândiți la felul cum arată un steag în vânt. El execută mereu o mișcare șerpuitoare, exact la fel ca apa ce curge; asta înseamnă că aerul în mișcare se mișcă în așa fel încât el se deplasează mereu încoace și încolo. Și când această mișcare devine mai clară, avem de-a face cu faptul că aerul formează valuri, unde. Putem vedea aceasta, de exemplu când un strat de aer se deplasează deasupra altuia. Exact la fel ca atunci când vântul suflă deasupra apei, iar apa este pusă în mișcare în formă de valuri, în înălțimile atmosferei iau naștere valuri de îndată ce două mase de aer se deplasează una peste cealaltă, una dintre ele se deplasează mai încet, iar cealaltă mai rapid, sau chiar și atunci când se mișcă în sens contrar, căci există și acest fenomen. Creasta valului se umple întotdeauna cu un nor, în timp ce valea unde nu are astfel de nori, și atunci vedem pe cer nori sub formă de oi, nori sub forma de miei. Ele nu sunt altceva decât unde în aer.

Această formare de unde există într-o mare măsură și când iau naștere așa-numiții nori sub formă de talazuri, pe care nu îi putem vedea de fapt numai din sateliți, pentru că aceștia sunt formațiuni foarte mari, care nu pot fi diferențiați dacă îi vedem de pe pământ, căci ei sunt lungi de mai multe sute de kilometri și au lățimea uneori de până la 100 de km; sunt talazuri uriașe. Când observăm un furnal, un coș înalt care scoate fum, observăm că aerul cald care iese din coș nu urcă drept ca o rază în sus, ci formează în continuu unde, vârtejuri,

formează o succesiune de vârtejuri, o alee de vârtejuri. Din aceasta se poate vedea că formarea vârtejurilor în aer are loc exact la fel ca în apă.

Mai există apoi mișcările foarte mari ale aerului în procesele de furtună, în timpul furtunii. În procesele meteorologice când, de pildă, masele reci care vin din zona polară, de la așa numitul front polar – care la noi, în Emisfera Nordică, se află la aproximativ 60 de grade latitudine nordică – întâlnesc masele de aer cald care vin din Sud, cele două mase de aer se ciocnesc și se întrepătrund formând valuri una într-alta. Aerul rece cuprinde aerul cald, și aerul cald este pus în mișcare, se ridică și ia naștere o impresionantă pâlnie, care se mișcă în emisfera nordică în sens contrar mișcării acelor de ceasornic. Acolo iau naștere vânturi foarte puternice care se ridică de jos în sus, formează nori, iar acești nori aduc ploaie. În felul acesta s-a format o zonă clasică de presiune joasă. Se numește “joasă” deoarece presiunea este scăzută aici; iar în această zonă de presiune joasă nu este deloc prezentă o presiune puternică de aer, iar prin acest fapt este posibilă ridicarea aerului. Când această formațiune s-a ridicat la 5 până la 10-15 km, ea se răspândește acolo sus, se întinde, curge în toate părțile și ajunge într-un alt domeniu, unde mișcarea sub formă de pâlnie se petrece de sus în jos, foarte încet și liniștit. Norii se dizolvă, locul devine cald și aerul se răspândește din nou jos, și anume în emisfera nordică, în sensul acelor de ceasornic. Iar aici avem așa numita zonă de presiune atmosferică ridicată. Aerul care vine de sus în jos provoacă o presiune înaltă. Aceste două formațiuni clasice, aceste uriașe mișcări sub formă circulară de pâlnie, se mișcă – corespunzător curenților principali – în Europa Centrală de la Apus spre Răsărit. Ele se deplasează înaintea mișcării Pământului și sunt conduse prin cea mai mare enigmă care există în atmosferă, prin așa numiții curenți radiali, care se găsesc la limita dintre troposferă și stratosferă. Aceștia sunt curenți de aer ce se mișcă autonom, de la Apus spre Răsărit, în jurul globului terestru, într-o mișcare șerpuitoare formând vârtejuri cu viteză uluitoare de până la 200-300 km pe oră; ei mențin în mișcare cen-

trele de presiune înaltă și joasă, astfel încât acestea se mișcă în continuu.

Cu aceasta avem în fața noastră aerul, care este într-o mișcare continuă. Putem să-i observăm mișcările cu ajutorul norilor de praf sau de fum, sau, de asemenea, cu ajutorul norilor de pe cer. Sunt mereu prezente cele două mișcări sub formă de pâlnie, prin care imensele mase de aer – așa se numesc ele – sunt transportate deasupra întregului Pământ. Procesele meteorologice au loc mereu la zona de întâlnire a două mase de aer, adică acolo unde o masă de aer se ciocnește de cealaltă, de o altă masă de aer, iar aici se petrec lucruri dramatice. Acest proces ia naștere mereu prin faptul că la cei doi poli Soarele luminează mai puțin și aerul este mai rece, iar la ecuator Soarele încălzește foarte mult; dat fiind că el luminează puternic această zonă, aerul devine fierbinte și umed, se ridică și se răspândește înspre cele două părți, spre emisfera nordică și emisfera sudică, și produce în zonele mediane cele mai complicate formațiuni atmosferice cu care avem de-a face aici, în zonele temperate.

Găsim deci aerul – când nu îl privim așa cum am făcut la început, ca întreg, ci mai degrabă în relație cu procesele lui individuale de mișcare – într-o minunată înrudire cu apa. Aerul curge, formează vârtejuri și nenumărate straturi fine, exact la fel ca apa. Vă rog să vă transpuneți un moment într-un vânt din zona temperată, de exemplu un vânt care bate într-o pădure de conifere. Prin acest curent care adie, care trece prin pădure, iau naștere la fiecare ac de brad, la fiecare rămurea, la fiecare ramură, la fiecare trunchi, mici vârtejuri, și la fel se întâmplă și într-o pădure de foioase în jurul fiecărei frunze. Interesant este că mișcarea aerului este, în medie, de 14 ori mai rapidă decât mișcarea apei și abia atunci când aerul se mișcă de 14 ori mai repede decât apa începe să formeze vârtejuri. Apa poate curge de 14 ori mai încet decât aerul și totuși formează vârtejuri, formează unde. Aerul are nevoie de o mișcare mai puternică, de o mișcare mai intensă, dar atunci el se diferențiază în milioane și milioane de mici vârtejuri, în milioane și milioane de suprafețe, de straturi. Trebuie deci să spunem că ceea ce am văzut la apă ca fapt esențial, anume că apa în mișcare

dobândește sensibilitate în suprafețele în care s-a constituit și că ea poate să cuprindă în aceste suprafețe imagini ale vieții și să le reproducă, acest caracter îl avem la aer într-o măsură foarte mică, anume capacitatea de a forma viață și plăsmuiri ale vieții, de a le aduce la devenire și dispariție, de a acționa în sensul excarnării și încarnării și așa mai departe.

Poate să ne devină limpede și faptul că noi formăm în timpul inspirației foarte multe vârtejuri mici care pătrund în plămâni și acolo se împart în nenumăratele alveole pulmonare. Trebuie să ne devină clar că suprafața alveolelor pulmonare, dacă am putea-o întinde undeva, ar fi mare cât un teren de tenis. În plămâni are loc așadar o imensă dezvoltare, desfășurare de suprafețe, iar așa ceva este și mai impresionant pe fiecare pajiște, deasupra fiecărei păduri, deasupra fiecărei câmpii. Are loc deci o descompunere extraordinară de mare a aerului în particulele lui. Asta poate avea loc în cazul aerului, deoarece el este constituit din cele două elemente, anume din azot și oxigen, care se întrepătrund reciproc, în așa fel încât trec foarte ușor unul pe lângă celălalt. Acesta este un fapt.

Dar ne putem întreba: care este diferența dintre aer și apă? Ce deosebește de fapt aerul de apă? Ce se arată în aer ca element-aer, ca ceva care stă la baza elementului material aer? Așa precum aici în apa vizibilă se află elementul apă, în spatele aerului stă elementul-aer. În ce se manifestă acesta, conform ființei lui?

Aici ajungem la o cu totul altfel de mișcare în aer, care nu este absolut deloc înrudită cu apa, și anume la faptul că aerul este corpul cel mai elastic care există. Asta înseamnă că aerul se lasă extrem de mult comprimat sau rarefiat. Dacă îl comprimăm corespunzător, el poate deveni foarte dens. Gândiți-vă numai cât de dură este o roată de automobil bine umflată, în care nu există nimic altceva decât aer, dar aer într-o stare atât de presată încât este aproape un corp solid. Pe de altă parte, gândiți-vă cât de ușor, cât de rarefiat devine acest aer ce se răspândește în atmosferă; putem să observăm asta dacă ne urcăm pe un munte înalt.

Specific este faptul că dilatarea aerului este legată de o răcire a lui, iar comprimarea aerului este legată de o încălzire a lui. Găsim asta în renumita poveste despre tăietorul de lemne și pitic. Piticul stătea sub o rădăcină de copac și îl observa pe tăietorul de lemne în timpul iernii. Acesta a lucrat din răsputeri întreaga zi, din când în când și-a dat jos mănușile și a suflat în mâini. El și-a încălzit mâinile suflând în ele. Apoi a venit momentul în care tăietorul de lemne și-a fiert o supă. A făcut un foc și supa s-a încălzit puternic. Acum el duce lingura de supă la gură și suflă, iar supa se răcește. Atunci piticul spune: “Îa ascultă, cum faci tu acest lucru? Din gura ta iese o dată căldură și altădată iese răceală, și amândouă, și răceala și căldura – sunt de fapt aer. Cum faci tu asta?”

Da, cum facem asta? Când vreau să fie rece, trebuie să-mi țin buzele, trebuie să las o mică deschidere, să presez aerul în spatele buzelor și când acesta iese prin mica deschidere, el se dilată. Gândeți-vă cât de cald este aerul în spatele buzelor și cât de rece este el în fața buzelor! Prin această dilatare el se răcește și își consumă întreaga căldură care este conținută în el. În spatele obrazilor el este cald, aproximativ 37 grade; când iese afară, este atât de rece încât răcește supa din lingură. Dacă în timpul iernii vreau să-mi încălzesc mâinile, atunci trebuie să îmi deschid gura cât pot de mult, și să las aerul să curgă din ea ușor, încet. Atunci aerul cald încălzește mâinile. Există deci o minunată interacțiune sau corelație dintre dilatare – care este întotdeauna legată cu faptul că în timpul dilatării se consumă căldură – și invers, comprimare, când căldura se eliberează. Ea este oarecum presată afară din aer. Acest proces îl putem trăi atunci când umflăm o roată de bicicletă. Dacă pompăm mai mult timp cu pompa, aceasta devine destul de caldă.

Mai există însă un al treilea lucru: când încălzirea și răcirea aerului nu sunt produse prin comprimare și prin dilatare, ci atunci când îi furnizăm aerului căldură; atunci această căldură suplimentară folosește la dilatarea aerului, aerul devine mai ușor și presiunea lui scade. Dacă procedăm invers, dacă răcim aerul, aceasta acționează în așa fel încât presiunea lui crește, proces în care aerul devine tot mai solid,

devine tot mai comprimat în sine. Avem deci un lucru întreit în fața noastră – în primul rând umplerea spațiului, a volumelor: aerul este dilatat sau comprimat pur spațial. În al doilea rând, avem căldura care se strecoară în aer, iar se strecoară din nou afară din aer, și în al treilea rând avem presiunea care crește sau se micșorează. Aceste trei elemente conlucrează în continuu în aer și fac ca aerul să se miște. El nu se mișcă însă precum o face apa, curgând și formând vârtejuri, ci respirând, prin comprimare și dilatare, care sunt totdeauna legate cu schimbări de presiune, și schimbări de temperatură. Căpătăm impresia că acest proces de respirație a aerului, dilatarea și comprimarea aerului, determină o interacțiune cu sine însăși care se exprimă în fenomenele de presiune și de căldură. Nu este deci o dilatare, o răspândire simplă, așa cum e cea prin care răspândim o grămadă de pulbere într-un spațiu mare și o adunăm după aceea înapoi cu peria, ci dilatarea, răspândirea aerului este legată cu schimbări de presiune și temperatură; în mod invers se petrece la comprimarea, la presarea aerului. Este ceea ce auzim, căci atunci când apa susură, auzim efectul a ceea ce apa produce asupra aerului. Și când vântul suflă, auzim ceea ce face mișcarea aerului cu aerul însuși; atunci iau naștere unde de sunet, unde sonore, care sunt caracterizate prin faptul că aerul se comprimă și se dilată în continuu și prin aceasta ele se propagă. Ceea ce străbate prin aer ca undă de sunet, ca undă sonoră, nu este o mișcare a aerului asemănătoare cu cea curgătoare a apei, ci este o mișcare de respirație, o mișcare de extindere și de comprimare. Atunci când izbesc un obiect solid de un alt obiect solid rezultă un mic pocnet, pentru că aerul este, pentru o fracțiune mică de timp, comprimat prin atingerea celor două corpuri solide și apoi se dilată din nou. Acest pocnet se propagă prin spațiu, și anume cu o viteză atât de mare încât în timp de o zecime de secundă el a ajuns la ultima fereastră din această sală; căci această undă de respirație a aerului, această undă de sunet, această undă de comprimare și de dilatare se mișcă cu o viteză de 333 m/sec. Are deci nevoie de 3 secunde pentru a străbate un kilometru, iar pentru cei 30-40 m ai acestui spațiu are nevoie de aproximativ de o zecime de secundă. Aceasta este și cauza ecoului ca și de pildă a faptului

că vedem în depărtare pe cineva făcând ceva, spărgând lemne, iar sunetul ajunge la noi puțin mai târziu. Acesta este acum aerul în sensul adevărat; căci ceea ce am privit mai înainte drept curent, separarea în lamele, în straturi fine, este mereu legată de modificări subtile de presiune. Când apa formează un vârtej, nu se modifică absolut nimic în ceea ce privește presiunea, pentru că apa nu este compresibilă. Putem să o închidem într-un vas și să apăsăm asupra ei cu o presiune extraordinar de mare, ea nu se comprimă, ea nu-și micșorează volumul, ci rămâne ceea ce este: apă. Dimpotrivă aerul cedează de îndată, se strânge în sine, se comprimă, se încălzește, se dilată din nou, se răcește din nou, crește presiunea, își micșorează presiunea, este extraordinar de sensibil, oscilează în continuu legat de respirația care vibrează, și aceasta se răspândește, se propagă ca unde sonore în lume. Dar gândiți-vă un moment ce înseamnă când – din nou, ca exemplu – adie un curent de aer printr-o pădure de conifere și începe să susure. La început acest susur este foarte blând, apoi se potențează, primește un caracter cu totul precis, un caracter tonal cu totul precis. El ia naștere prin faptul că la aceste nenumărate firicele, acele de brad, nu numai că se formează nenumărate vârtejuri mici în aer, ca sub forma unui fel de curgere de apă, ci fiecare dintre aceste mici vârtejuri execută în același timp o mică dilatare și o mică comprimare, și care se continuă. Asta este ceea ce auzim și este extraordinar de interesant.

Caracteristica specială proprie pentru aer este respirația, extinderea și restrângerea, dilatarea și comprimarea elementului-aer. Prin aceasta, aerul se deosebește fundamental de apă și prezintă un cu totul alt element. Dacă despre apă putem spune că sensibilitatea apei ca esență în mișcare formează nenumărate suprafețe, în care se pot reproduce apoi imagini din lumea vie, care pot fi astfel încât apa este sensibilă față de formele de viață, față de imaginile vieții, vedem că la aer se adaugă ceva suplimentar, ceea ce aduce aerul în situația de a respira – chiar și când el se află în particule foarte, foarte mici –, încât se dilată, se strânge în sine, se încălzește și se răcește, își crește presiunea și o scade din nou. Și acestea au loc în continuu.

Prin aer recepționăm în primul rând ceva ca un pocnet, recepționăm însă și tunetul care este legat de fulger și bubuiturile din care este format tunetul ca unde de sunet. Dacă lovim un drug de fier, un drug de cupru, sau un drug de argint vom auzi de îndată diferența dintre sunetele pe care le produc. Aerul preia cu o totală obiectivitate caracterul sunetului produs de obiecte, cu cel mai radical altruism. În gale-riile minelor prevăzute cu trunchiuri de lemn, supraveghetorul mergea în fiecare zi prin mină și ciocănea trunchiurile; trunchiurile suprasoli-citate aveau un sunet puțin mai înalt decât cele nesolicitate. Acesta este numai un exemplu pentru modul în care ceea ce vibrează, ceea ce este elastic este de îndată preluat în acest proces sensibil de dilatare și de comprimare, în procesul de respirație atmosferic, care apoi se răs-pândește în aer cu viteza sunetului. Atunci el preia desigur nu numai sunetul, ci și tonul.

Să ne gândim numai un moment cum vibrează fiecare instrument muzical, cum sună cu totul altfel, chiar dacă este cântat același ton. Nota La a unui flaut sună cu totul altfel decât nota La a unei viori sau a unei trompete. Este preluată deci nu numai vibrația de bază, ci și ceea ce în acustică sunt denumite armonicele superioare, care deter-mină, care produc timbrul sunetului unui ton. Aerul preia în procesele sale de dilatare și de comprimare și sunetele produse de animale și de oameni. Încercați să ascultați cu atenție într-o dimineață cântecul mi-erlei și încercați să vă reprezentați laringele acestei mici păsărele și felul cum aerul preia de îndată acest ton. El se răspândește în jurul acestei mici păsări astfel încât noi îl putem percepe de la depărtări destul de mari. Cu aceasta ajungem la faptul că putem percepe din interior elementul-aer, ce se revelează în materia aer. Pentru că la fel cum ființa elementului-apă se revelează în toate procesele apei prin aceea că, în starea de curgere, ea preia în continuu imagini și redă apoi aceste imagini – imagini care sunt imagini ale vieții, sunt repro-duceri față de ceea ce este viață – tot așa, aerul, ca mediu material, preia în sine în continuu, intensiv, un proces care transmite, care mij-locește interioritatea obiectelor exterioare în acest proces de încălzire și de răcire, de dilatare și de comprimare, de creștere a presiunii și de

scădere a ei. Pentru că, atunci când, de exemplu, privesc un clopot cu simțul văzului sau îl cuprind cu simțul tactil, nu cuprind decât partea lui exterioară. Dar dacă îl lovesc și el începe să răsunе, atunci ascult ceva din ființa lui, din caracterul său, și pot să disting exact caracterul unui clopot de argint sau a unuia de bronz ori chiar a unui clopot de aur. Eu aud interior ceva despre ființa lor, și aceasta îmi arată că procesul de inspirație și de expirație – caracterul de inspirație și de expirație al aerului – în măsura în care mișcările de dilatare și de comprimare sunt procese de respirație, sunt în continuu capabile să perceapă interioritatea lumii și să o aducă în exterior. Interioritatea lumii nu este însă numai viață, ci este deja suflet, simțire, și acest element de simțire este în esență un element de voință. Filozoful despre care am auzit câte ceva la începutul acestei ore de curs a prezentat și această parte a problematicei, prin aceea că el a exprimat – puțin umoristic dar clar – acest element sufletelesc:

„Un sunet de clopot zboară prin noapte,
ca și când ar avea aripi de pasăre,
el zboară în veșminte bisericеști romane
peste văi și dealuri.

El caută răsunarea de clopot BIM,
care a zburat înaintea lui;
aceasta înseamnă că lucrurile stau foarte rău,
deoarece ea, răsunarea de clopot BIM, l-a mințit.

O, vino, strigă el, vino, BAM al tău
te așteaptă plin de durere.
Vino din nou, BIM, mielușică iubită,
BAM al tău te iubește din inimă!”³

Vedeți că toate acestea sunt procese pur sufletești.

“Totuși, BIM, aceasta o știți cu toții,

s-a dăruit lui BUM;
el este într-adevăr și un bun creștin,
tocmai că este așa.

BAM zboară mai departe prin noapte
Peste păduri și poieni.
Dar vai, el zboară degeaba!
El zboară în direcție greșită.”

Ne putem permite să privim o dată această problematică și puțin umoristic. elementul-aer este acest element unic care respiră, care este capabil de a aduce în manifestare interioritatea lumii. În esență, elementul-aer trăiește în bim, bam, bum, deci în antipatie și simpatie, adică în dilatare și în comprimare, în dăruire și în afirmare de sine. În esență, același lucru se află și la baza respirației noastre; căci atunci când inspir, preiau în mine lumea și spun de fapt: nu eu sunt, ci este aerul pe care îl respir. Când expir, atunci spun: eu sunt. Atunci afirm ceea ce iese din mine în lume. La fel sunt simpatia și antipatia, dilatarea și comprimarea, viața sufletească și procesele de natură volitivă, ceea ce se află în fundalul elementului-aer. Aceasta o auzim în sunet, căci în sunet aerul își revelează propria sa ființă interioară.

Când comparăm cele trei elemente pe care le-am studiat până acum, putem spune: elementul-pământ este caracterizat prin aceea că puterile creatoare au parcurs cea mai profundă coborîre, până la elementul solid pământean, prin aceea că elementul-pământ intervine în puterile lumii și le configurează, formează cristalul și formele de pe Pământ, iar prin această configurație, puterile cosmice ce provin din puterile creatoare sunt definitiv izolate, ele ajung în încremenire, în izolare și în moarte, astfel încât ele nu se mai pot mișca.

Dacă ne ridicăm cu considerațiile noastre în cadrul elementului-pământ până la apă, putem vedea din fenomene cum apa în mișcare este sensibilă pentru tot ce nu este de fapt de natură pământeană, ceea ce nu mai are legitate pământeană – căci în aceasta fiecare bucățică este în sine și pentru sine, o bucățică de pământ nu poate să o străbată

pe cealaltă, fiecare trebuie să existe pentru sine – ci sunt preluate de îndată imagini superioare care sunt conduse mai departe, sunt transformate și din nou eliberate. Ne ridicăm de la materia care se arată în elementul-pământ, în cadrul elementului pământean apă la elementul-apă, și anume la ceea ce este proces elementar în fundalul lumii apei și care se revelează în apă prin modul în care se comportă. Dar elementul-apă este ceva ce are de a face cu procesele vieții, cu puterile vieții, cu imaginile și plăsmuirile vieții. Spun acest lucru atât de clar pentru a arăta că apa pe care o avem în palmă și care curge nu trebuie confundată cu elementul-apă. Apa este o substanță pământeană și aparține, datorită acestui fapt, elementului-pământ, pentru că ea este configurată, ea este înstrăinată de starea sa, ea poate să devină gheață. Dar deoarece în spatele apei stă elementul-apă ca element ce apare în apă, el face ca ea să se vaporizeze totuși din stare solidă, să se înalțe și să ajungă în mișcare, ceea ce nu fac substanțele Pământului care sunt cu totul înlănțuite în elementul-pământ. Un cristal de munte nu se evaporă. În apa pământeană, elementul-apă se revelează ca legitate și substanțialitate a proceselor de viață în cosmos până în forme cum sunt, de exemplu, plantele. Căci dacă lăsăm apa să alcătuiască forme, prin aceea că ea este adusă pur și simplu în mișcare, se vede că ea formează în continuu forme organice. Acest fapt îl vedem prezentat foarte frumos în cartea deja amintită a lui Teodor Schwenk, *Haosul sensibil*.

Dacă rămânem încă în elementul-pământ dar ne îndreptăm considerațiile spre elementul-aer, atunci suntem în acel element pământ care apare sub formă gazoasă și este capabil să ne mijlocească elementul-aer și să ne arate ce este ființial în elementul-aer. El se formează în aer, dar nu în procesele din aer care sunt înrudite cu cele din apă. În acesta se formează și în aer încă viața în curenți de aer, în vârtejurile mici, în formațiunile de aer și așa mai departe. Acolo însă unde cuprindem partea interioară a aerului, unde aerul își arată propria sa ființă în extindere și comprimare, acolo unde el este în mișcare în sine însuși, fie ca undă sonoră staționară sau ca undă sonoră mobilă, acolo ajungem la elementul-aer propriu-zis. Tocmai elementul-aer

este cel care aduce la revelare prin murmur, vâjâit, răsunet puterile sufletești ale cosmosului în substanța aer, în ceea ce avem ca atmosferă în jurul Pământului. Gândiți-vă numai ce înseamnă faptul că putem să ne manifestăm, în mod fizic, interiorul nostru uman în aer, atunci când vorbim sau cântăm, deoarece această substanță aer, această ființă aer este în măsură să aducă în exterior conținuturi sufletești și să le exprime în sunet. Aerul nu este capabil să fie numai purtător al vieții, precum apa, ci este în stare să fie și mijlocitor pentru suflet, și de aceea, în procesele care sunt legate de atmosferă, în ceea ce se petrece în timpul anului în atmosferă, avem nu numai procese de viață, ci avem și dispoziții cosmice. O dispoziție de iarnă, o dispoziție de primăvară, o dispoziție de vară, o dispoziție de ploaie, o dispoziție de limpezime. Dacă vrem să trăim elementul-aer, trebuie să punem în mișcare nu numai reprezentările noastre, reprezentările noastre de imagini, imaginațiunile noastre, așa cum se întâmplă în cazul apei, ci trebuie să punem în mișcare și propria muzicalitate.

În acest context nu este probabil necesar să ne referim la lucrurile deosebit de interesante care sunt corelate cu relațiile sunetelor în muzică. Se știe că atunci când o vibrație este de două ori mai rapidă ia naștere o octavă, pe care o putem obține, de exemplu, prin aceea că înjumătățim lungimea corzilor unei viori. Jumătate din lungimea corzii formează același ton ca și numărul dublu de oscilații. Cele opt octave ale muzicii pornesc de la basul de jos (Do) cu șaisprezece oscilații pe secundă, până la 4200 oscilații pe secundă, la tonul cel mai înalt pe care omul îl mai poate auzi. Sunetul de ultracontrabas (Do) al orgii și cele mai înalte sunete ale flautului se află în corelații cu totul precise, ritmice, ordonate unul față de celălalt. Și aceasta înseamnă că elementul sufletească, legitatea sufletească a lumii – simpatie-antipatie, atragere-respingere, afirmare de sine-dăruire – pot să se manifeste în procesul de aer până în percepții fizice, până în auz.

“Privește, tu, ochi al meu,
Razele pure ale Soarelui
Din ființele-formă ale Pământului”

Vezi, tu, inimă a mea,
Puterile spirituale ale Soarelui
Din bătaia valurilor apei.”

Privește, suflet al meu,
Voința cosmică a Soarelui
Din scăpărările strălucinde ale aerului.“

“Sieh du meine Seele,
Der Sonne Weltenwillen
Aus der Lüfte Glanzgeflimmer.”

Pentru forma elementului-pământ avem nevoie de ochi. Pentru viața elementului-apă avem nevoie de inima străbătută de apă; pentru sunetele și cântul elementului-aer avem nevoie de sufletul uman treaz.

FOCUL

Pentru cele făcute până acum și pentru înțelegerea celor trei elemente pe care le-am luat în considerare până acum, natura ne oferă un anumit ajutor, deoarece ea exprimă oarecum clar viața, întrețeserea și legitățile în anumite substanțe pe care noi a trebuit să le definim ca elemente. Așa se întâmplă atunci când considerăm, când studiem configurația Pământului, când privim cristalul și vedem felul cum îl putem caracteriza, când vedem însușirile pe care le are și când concepem aceste proprietăți ca rezultat al anumitor legități, pe care ele le aduc în manifestare. Să luăm de exemplu configurația cristalului: impenetrabilitatea, soliditatea, duritatea, dar și greutatea specifică arată acțiunea elementului-pământ. elementul-pământ nu este însă identic cu această substanță, ci el este urzire și viață ce se desfășoară între ființele divinspirituale creatoare și realitățile pământene și care apare în manifestare ca legități.

Apa, ca substanță pământeană, ne arată în formele sale de apariție, în formele sale de mișcare, acțiunea și urzirea elementului-apă. Ar fi o greșeală dacă am confunda apa cu elementul-apă. Apa fizică este o substanță pământeană, și ca atare ea aparține de fapt elementului-pământ. Dar ea a păstrat anumite capacități – prin care ne arată ce produce elementul-apă ca viață și urzire a cosmosului – prin aceea că ea nu creează configurații sau cristale, ci imagini și viață. Apa ne arată, cu întreaga sa sensibilitate ca substanță pământeană, prin comportamentul său, prin proprietățile sale, prin metamorfozele sale, elementul-apă.

Aerul, ca al treilea element, constă din substanțe pământene, care în întreaga lor configurație, în modul lor de a se mișca, de a curge, arată că aerul aparține mai mult elementului-apă. Pe de altă parte însă avem ceea ce este cu adevărat viața elementului aeric: comprimarea,

dilatarea, respirația și pulsarea care mijlocesc percepția sunetului și prin această percepție a sunetului lasă să răsunе și procese cosmice, partea calitativă a proceselor cosmice. Prin aceasta se revelează în elementul-aer legități sufletești, așa cum în elementul-apă se revelează legități ale vieții.

Nu este corect să spunem că apa și toate lichidele formează elementul-apă, ci ele sunt în cadrul elementului-pământ, în interiorul, în cadrul substanțelor pământești cele care revelează cel mai frumos acțiunea și activitatea elementului-apă. Exact același lucru este valabil pentru aer. În măsura în care noi ne reprezentăm din ce în ce mai clar acțiunea, proprietățile, modul de a se comporta ale unei astfel de substanțe, pătrundem desigur în viața și urzirea ei interioară. Și aceasta este osteneala pe care trebuie să ne-o dăm pentru a înțelege mai bine, pentru a înțelege mai viu natura.

Dacă ne înălțăm considerațiile acum de la aceste trei elemente la elementul-foc, la elementul-căldură, trebuie să constatăm în primul rând că nu avem la dispoziție nici o substanță în care să putem citi esența, ființa elementului-căldură. Căci nu avem ceva asemănător aerului, apei sau cristalului, în care se revelează acțiunea elementului-aer, a elementului-apă și a elementului-pământ. N-avem altă soluție decât să citim literele care iau naștere prin aceea că elementul-căldură, elementul-foc este ceva mult mai spiritual decât celelalte trei. În aceasta constă marea dificultate în ceea ce privește studiul elementului-foc. Acest fapt ne împiedică, pe de altă parte, să confundăm vreo substanță cu elementul-foc, așa cum se face la apă sau la aer.

Și la elementul-foc avem, cu ajutorul celorlalte substanțe, cu ajutorul aerului, al apei și al substanțelor pământești, imagini în fața noastră, imagini cu totul determinate. În esență există trei imagini în care se revelează cel mai limpede acțiunea și urzirea elementului-foc, a elementului-căldură.

Prima dintre aceste trei imagini este flacăra, a doua este jăraticul și a treia este jocul atmosferic dintre căldură și frig. În aceste imagini apare activitatea elementului-foc în substanțele Pământului. Există însă și o imagine grandioasă pentru ființa focului, pentru elementul-

foc pe cer, și aceasta este imaginea Soarelui. Noi trăim așadar elementul-foc în domeniul pământean în trei imagini: în flacără, în jăratec și în relațiile de căldură-frig ale proceselor atmosferice în cursul anotimpurilor. Iar pe de altă parte avem marea imagine cosmică a Soarelui.

Să rămânem din nou la experiențe, la imaginile concrete pe care le cunoaștem. Ce putem trăi de exemplu când stăm în fața unui foc ce arde într-un cămin? Așezăm acolo câteva lemne unul peste altul, apoi le aprindem și observăm cum iau naștere plăsmuirile de flăcări. Dacă încercați să vă aduceți în amintire aceste flăcări, atunci puteți să stabiliți că acolo există o anumită înrudire cu mișcările apei și ale aerului, pentru că nici flacăra nu se va mișca niciodată abrupt sau rigid. Ea se va mișca mereu în așa fel încât va repeta din nou forma originară a mișcării pe care am studiat-o la apă, procesul prin care trece se structurează în straturi foarte fine, în lamele foarte fine, foarte sensibile, care se întrepătrund reciproc și curg una peste alta. Se poate din nou observa cum aceste flăcări – atâta timp cât ele sunt într-adevăr flăcări – prezintă curenți de curgere asemănători cu cei de la apă și de la aer, dar putem constata că flacăra nu face ceea ce apare de îndată la apa care se mișcă rapid: în exteriorul acestei mișcări șerpuinde iau naștere vârtejuri, lucru care se întâmplă și în aer. Flacăra nu formează nici un fel de vârtej. Ea cuprinde aerul pe care îl străbate și îl încălzește astfel încât la sfârșitul acestei mișcări șerpuitoare iau naștere mereu alte limbi, limbi ascuțite. În mișcarea sa curgătoare, flacăra nu face nici un fel de vârtej, ci formează mereu limbi ascuțite care se întind, se revarsă. Putem avea chiar impresia că atunci când flacăra are suficientă substanță pentru a se continua, atunci ea arde cu vâlvătai și întinde procesul de flacără mai departe. Această mișcare la formarea limbilor flăcării – așa este denumită întru totul corect – se poate potența atât de mult încât din flacără sunt azvârlite mici particule de foc care sar ca scântei. Abia acolo unde flacăra încetează, în interacțiunea dintre fum și aer, începe formarea de vârtejuri. Fumul formează atunci vârtejuri.

Încercați să vă transpuneți un moment în această dinamică cu totul diferită, dar pe care o cunoaștem foarte exact. Aici există deci

limbi de flăcări, flăcări sub formă de limbi, iar deasupra lor se găsește aer cu fum, o mișcare în vârtej, pe care am studiat-o deja adeseori. Uneori îi reușește aerului să atragă și flacăra în vârtej, dar în următorul moment ea se desprinde de vârtej. Flacăra se deosebește deci esențial, din punctul de vedere al formei de mișcare, de mișcarea aerului și a apei. Această deosebire o percepem atunci când privim cum această mișcare are totdeauna o intenție pronunțată de a se îndrepta spre în sus. Dacă comparați această intenție cu mișcarea apei spre în jos aveți în mișcarea de vârtej a apei spre în jos, pe de o parte, și mișcarea sub formă de limbi a flăcărilor spre în sus, pe de altă parte, contrastul deplin în fața dumneavoastră.

Flacăra nu apare niciodată fără doi însoțitori, dintre care unul este fumul. El nu trebuie să fie neapărat vizibil; de la fiecare flăcăre de lumânare se ridică fum, numai că el nu este totdeauna vizibil. Abia atunci când flacăra începe să formeze funingine, deci atunci când nu toată substanța care trebuie să ardă se transformă în bioxid de carbon, se vede și fumul deasupra flăcării de lumânare. Al doilea însoțitor al flăcării este cenușa. Flacăra este totdeauna însoțită de procesul de formare a cenușii. La aceasta se vede că procesul de căldură, procesul de foc, se poate produce atât între aer și apă, cât și între aer și pământ. Căci cenușa este ceva pământean, ceva terestru. Pe de o parte avem acest element gazos care este reprezentat de fum, iar flacăra vie trăiește și urzește cu totul liberă între cele două.

Se adaugă la acestea două încă un al treilea element, căci alături de cenușă și fum apare lumina. Aceasta înseamnă deci că în foc, în flăcăre, există o foarte puternică mișcare și care nu formează numai mișcarea dinamică, fizic vizibilă a limbilor de flăcări, ci în flăcăre este prezentă, de asemenea, o mișcare interioară intensivă, care însă este cu totul diferită, este cu totul altfel decât mișcarea intensivă a aerului, deoarece aerul răsună atunci când el poartă sunetul. Este o foarte enigmatică mișcare intensivă interioară, o vibrație interioară care face să radieze lumina din flăcăre.

Avem apoi a doua imagine a elementului-foc, jăraticul, unde nu pâlpâie o flăcăre vie, nu luminează o flăcăre vie, ci unde substanța

pământ devine din ce în ce mai caldă. Printre cele mai impresionante trăiri pe care le putem avea se numără vederea descărcării unui furnal în funcțiune. Avem uneori prilejul să vizităm un furnal și putem să zăbovim un moment atunci când se face inspecția șarjei, atunci când lucrătorii de acolo introduc o uriașă lingură de metal în această imensă cantitate de metal topită și se vede dintr-o dată metalul lichid radiind. Acest proces poate fi observat și la turnătoria de fier, când metalul este din ce în ce mai mult încălzit, este înroșit, iar apoi devine lichid și curge exercitând asupra celor care îl privesc o impresionantă impresie morală. Când ai noroc deosebit poți să vezi într-o turnătorie de aur cum metalul topit, radiind, este scos dintr-un cuptor electric și este turnat în creuzet. Toate acestea sunt imagini pentru jărat. Jăratul îl putem observa însă și în cămin, când lemnul a ars și nu a mai rămas din el decât structura de carbon, când nu mai iese din el nici un fel de flacără, când cărbunele arde încet sub forma de jărat fără flacără.

Să privim încă o dată asupra faptelor care ne-au condus la a face deosebirea, la aer și la apă, dintre unda staționară și unda călătoare. Când punem o piatră în apa unui râu, piatra oprește puțin apa, aceasta se ridică deasupra pietrei și apa curge peste piatră; și cu acest prilej ia naștere o undă care stă pe loc, ceea ce înseamnă o formare de undă prin care apa curge în continuu, dar unda rămâne ca formă. Ea este într-adevăr sensibilă – ea devine uneori mai mare, alteori mai mică, se mișcă o dată spre dreapta, o dată spre stânga –, dar rămâne acolo. Când privim într-o flacără de lumânare vedem că în ea se produce același lucru. Să ne gândim ce înseamnă că acolo dedesubt există parafină, această ceară care se înmoaie datorită căldurii și devine lichidă, și se formează o mică cantitate de ceară lichidă. Această ceară lichidă se ridică datorită capilarității fitilului lumânării, se ridică până la o anumită înălțime și se evaporă. Se trece prin toate stările: starea solidă de ceară este transformată în stare lichidă, care trece prin fitil și se evaporă prin căldura flăcării și formează deasupra fitilului sau chiar în jurul lui un fel de spațiu întunecat care rămâne tot timpul constant, în jurul căruia, în jurul gazului luminat – în jurul substanței lumânării,

care s-a topit, care a devenit gaz – se află o licărire foarte delicată, astfel încât putem să privim această licărire prin întunericul de acolo de dedesubt, acolo unde substanța încă nu arde. Licărirea este albastră, deoarece ea este deja puțin luminată direct pe fitil, în spațiul întunecat interior și în jurul acestuia.

Putem vedea deci cum la lumânarea ce arde are loc o ridicare continuă din starea solidă, prin starea lichidă, până la starea de gaz, unde, în cadrul flăcării, datorită căldurii, particulele de carbon sunt desfăcute de particulele de hidrogen ale stearinei – stearina este alcătuită în principal din carbon și hidrogen. Ele sunt definitiv despărțite unele de celelalte prin aceea că se combină cu oxigenul din aerul înconjurător și prin aceasta ia naștere o temperatură – de obicei nu ne gândim la acest fapt – care se ridică până la 800 de grade Celsius în partea cea mai caldă a flăcării lumânării, astfel încât carbonul care încă nu a ars, și care se ridică de jos în sus, este încălzit până la incandescență. El ajunge astfel ca jăratul, în așa fel încât în partea cea mai caldă a lumânării, în mijlocul celei de a treia părți superioare, ia naștere un jărat alb, în jurul căruia se află un jărat galben, care este deseori înconjurat de un jărat roșu. Această formațiune rămâne liniștită, constantă, când flacăra nu pâlpâie, când ea nu este perturbată de vânt sau de apă sau de alte lucruri care sunt în lumânare sau în fitil și ajung astfel în flăcăre. Când procesul decurge constant se poate vedea cum flacăra persistă liniștită și substanța curge din stare solidă prin starea lichidă spre cea gazoasă, încălzită la roșu, luminând galben, luminând alb, până când carbonul și hidrogenul se unesc cu oxigenul și se ridică deasupra flăcării liniștite ca un nor invizibil de fum.

În esență toate flăcările sunt unde staționare; am putea spune, de asemenea: formațiuni staționare. Și numai deoarece aportul de substanță nu este regulat, flacăra este uneori mai mare, alteori mai mică, preia uneori mai multă substanță, alteori mai puțină, și prin aceasta ia naștere o mișcare vie, continuă a flăcărilor. În jărat avem, dimpotrivă, o stare liniștită de formare de căldură, de formare de foc, în care substanța ajunge într-o stare liniștită, solidă sau curgătoare de încălzire continuă și radiază doar lumină și căldură, rămânând însă liniștită.

Să privim încă puțin în natură și să observăm în al treilea rând aceste procese deosebite care se petrec exterior în cursul anului, care însă sunt în mod limpede determinate de către Soare. Acum avem căldura Soarelui de vară, care și la noi se potențează uneori până la un fel de jărat, dar care este apoi din nou atenuată când intervine liniștirea de toamnă, dar și drama de toamnă, până la răceala de iarnă. Cu aceasta avem două concepte: căldura și frigul, care nu există în sensul concepțiilor fizice actuale ale științelor naturii. Căldura și frigul, conform părerii științei de astăzi a naturii, nu sunt decât trăiri subiective ale oamenilor față de natură, căci în natură nu există decât temperaturi.

În sensul teoriei mecanice actuale a căldurii, temperatura este o mișcare a substanței. Cu cât o substanță este mai caldă, cu atât mai intens vibrează particulele sale, așa-numitele molecule și atomi, căci ele sunt într-o mișcare vibratorie continuă, și această mișcare poate fi cinetic măsurată exact. Ea poate fi crescută prin aport de energie, iar prin preluare de energie, poate fi micșorată. Pentru ca oamenii să se poată înțelege între ei în această privință, s-au instituit anumite unități de măsură; există mai multe sisteme, în care se vorbește de exemplu de grad Celsius. Cu aceasta oamenii s-au înțeles în știință și în tehnică cum că starea mișcării moleculelor pe care o are apa în timp ce îngheață să fie caracterizată prin 0 grade, iar atunci când apa este încălzită până acolo încât ea trece în stare de vapori și fierbe, temperatura este definită ca fiind de 100 grade Celsius. Cele două treceri ale apei, din starea solidă în cea lichidă și din cea lichidă în cea solidă, au fost luate ca unitate de măsură. Cu ajutorul acestei unități de măsură se pot face observații exacte, măsurători și calcule, și în felul acesta s-a ajuns la teoria cinetică, la teoria mecanică a căldurii, în care se spune: nu există căldură, există doar mișcare, există doar vibrație a particulelor de substanță, a particulelor de substanță, și omul percepe această mișcare drept căldură sau frig. După cum vedeți, prin aceasta elementul-foc a fost înlăturat cu desăvârșire.

La teoria mecanică a căldurii se adaugă o a doua teorie. La aceasta, știința a fost constrânsă prin faptul că s-a observat cum căldura nu

este numai o stare de temperatură a materiei, deci o stare de mișcare și o stare de oscilație a particulelor materiale, care oscilează foarte rapid la temperaturi înalte și oscilează foarte lent la temperaturi joase, ci, din marele domeniu al oscilațiilor electromagnetice, o radiație cu un anumit număr de oscilații acționează în așa fel încât omul nu percepe lumină, ci percepe efecte de căldură. Dar și aceasta înseamnă din nou că în realitate nu există nici un fel de căldură, există doar aceste oscilații electromagnetice, și când ele întâlnesc omul – în apropierea unui cuptor, sau când omul este luminat de Soare – atunci el are o senzație de căldură. Din nou, ceea ce omul trăiește drept căldură este pur subiectiv și nu are absolut nimic de a face cu natura însăși. Dar nu doar radiațiile calorice, ci și radiațiile de lumină sunt, conform acestei păreri, numai radiații electromagnetice, rezultat al unor stări de excitație a celor mai mici particule ale materiei. Ceea ce am descris mai înainte pur fenomenologic la flacără nu reprezintă, din punct de vedere fizic, nimic altceva decât molecule de gaz care oscilează sau atomi de gaz ionizați. Această teorie cinetică a căldurii și teoria magnetică a căldurii sunt astăzi pe deplin elaborate și oferă, în anumite limite, temelia pentru multe altele ce se gândesc în fizică astăzi. Conform acestora, frigul nu există; există doar diferite grade de căldură.

S-a descoperit însă că încălzirea nu este legată numai de această mișcare pronunțată a celor mai mici părți de materie, ci și de o dilatare a întregului corp încălzit. Dacă avem de exemplu un inel metalic de un diametru anume și o sferă de metal suspendată de un lanț care trece la limită prin acest inel, și dacă ținem această sferă de metal deasupra unei flăcări și o încălzim, atunci ea nu mai poate trece prin inel, nu mai cade prin inel deoarece sfera s-a dilatată. Chiar și apa se dilată puțin la încălzire, iar volumul său devine puțin mai mare. Apa nu se lasă comprimată cu ajutorul presiunii, însă ea poate fi dilatată și comprimată cu ajutorul căldurii și a frigului. Numai că apa prezintă în acest domeniu o anomalie absolută, anume că prin răcire până la plus 4 grade Celsius ea se contractă, iar dacă este răcită în continuare, deci este răcită la plus 3 grade Celsius, plus 2 grade Celsius, plus 1 grad Celsius, ea se dilată din nou, lucru pe care nu îl face nici o altă sub-

stanță. În momentul în care îngheață, apa se dilată și mai mult, astfel încât gheața plutește pe apă deoarece are greutate specifică mai mică. O bucată de fier nu plutește pe fierul topit, ci se scufundă. Numai apa are această minunată calitate, ea pare că se împotrivesc constrângerii frigului de a se supune comprimării prin răcire. Ea protestează. Există desigur teorii fizice asupra acestui lucru care aduc în explicație forma moleculelor de apă și așa mai departe. Dar dacă gândim așa, nu mai avem absolut deloc elementul-căldură, l-am înlăturat, l-am omorât. În trăirea căldurii, omul se găsește, dimpotrivă, într-o cu totul altă relație față de căldură, deoarece omul nu percepe nici o urmă din aceste “oscilații ale atomilor”, ci el percepe căldura, și el nu percepe nici o urmă din această contractare datorită frigului, ci el percepe frigul ca atare. Iar unitatea de măsură pentru aceste deosebiri dintre percepții nu este cea dintre 0 grade Celsius, corespunzătoare apei ce îngheață, și 100 grade Celsius, corespunzătoare apei care fierbe, ci măsura temperaturii este temperatura sângelui meu. Tot ceea ce se află deasupra a 37 de grade Celsius îmi apare cald și tot ceea ce se găsește sub 37 de grade Celsius îmi apare drept rece. Față de răceală am o percepție tot atât de reală ca și față de căldură.

Marea întrebare este acum: prin ce percepem noi, oamenii, căldura și frigul? Pentru a înțelege asta trebuie să devenim atenți că există o mare deosebire între modul de percepție a căldurii și cel de percepție, de exemplu, a luminii și a culorii. Lumina și culoarea nu o pot percepe nici cu urechile mele și nici cu mâinile mele, ci numai cu ochii, cu acest organ specializat. Nu am însă un organ specializat pentru căldură. E adevărat, în piele există anumite terminații nervoase care simt mereu cald sau rece, și atunci când ne atingem cu vârful unui ac avem pentru un moment impresia de fierbinte. Aceasta este însă o excitație locală asupra pieii. Dar dacă este cald sau rece în mine sau în exterior, asta o percep în realitate cu temperatura medie a căldurii sângelui de aproximativ 37 grade Celsius. Cum pot face acest lucru? Cu aceasta ajungem la punctul esențial, determinant de la care vom putea înțelege ce este elementul-căldură în lume. Căci în această căldură, aş putea spune că în această căldură determinată care este menținută în orga-

nismul uman prin toate mijloacele posibile – când vrea sa scadă este din nou ridicată, iar când se ridică prea mult este atenuată –, sunt eu însumi în această căldură, și anume în căldura care străbate trupul meu. Pentru a înțelege ființa căldurii nu ne ajută absolut deloc să ne folosim de oarecare cercetări ale fizicii; aici omul trebuie să devină el însuși organ de simț.

Încercați să vă conștientizați locul în care începe propria căldură, în lăuntrul căreia fiecare se află pe deplin, cu care se identifică. Există cercetări interesante ale unui fiziolog. Într-un experiment un om trebuia să stea pe un anumit loc, sub care se producea într-un anumit mod fum. Norii de căldură care se ridicau erau făcuți vizibili prin iluminare și proiectare pe un ecran transparent. Când persoanei care participa la experiment îi erau date probleme matematice, deci îi era dată o muncă intelectuală, căldura maximă se deplasa spre cap, în timp ce curenții de căldură din partea de jos a corpului scădeau până la a ajunge aproape în stare de repaus. Când rezolvăm probleme matematice, capul nostru radiază căldură. De ce? Când persoana care participa la experiență citea un roman polițist, deci când îi era indus un ton emoțional, începeau de îndată curenții abdominali, deci curenții părții de jos a trupului. Dimpotrivă, la conținuturi de conștiință activate prin voință devenea radiant întregul corp, dar cu deosebirea, cu remarca probabil că zonele abdominale erau preferențiate și că undele, în ambele cazuri, erau mai mici decât la conținutul emoțional. La un roman polițist, undele erau mari, la problemele matematice erau mai mici, dar mai fine și așa mai departe.

Înseamnă deci că această căldură în care eu trăiesc ca om nu se află numai în interiorul pieii mele, ci și în jurul meu, iar când las să se ridice curenții de aer corespunzători care sunt influențați de această căldură și îi proiectez făcându-i vizibili, îi pot chiar vedea. Avem deci căldura mediului înconjurător și apoi căldura pielii. Este absolut limpede stabilit că deja pe piele există un organism de căldură, prin faptul că organismul se îngrijește de exemplu ca pielea de pe frunte să nu aibă o temperatură de 37 grade Celsius, ci puțin mai mică. Și pielea de pe membre are o temperatură mai redusă, în timp ce pielea de la în-

cheieturile membrelor și la subraț are exact 37,2 grade Celsius, iar aceasta este temperatura medie a pieii.

Mergând acum puțin mai departe în organism ajungem la organe în care putem introduce astăzi electrosonde, care sunt atât de minuscule încât nu provoacă nici un rău pacientului. Cu acestea se poate măsura exact câte grade Celsius au rinichii, ficatul, stomacul, intestinul, creierul ș.a.m.d. În acest mod s-a stabilit că organele individuale ale trupului au temperaturi diferite. Avem așadar temperatura mediului înconjurător, temperatura pieii și temperatura organelor. Dacă mergem cu totul spre interior, ajungem la sânge și la lichidele din corp. Sângele nostru, la rândul său, are în sine un organism de căldură extraordinar de complicat, în care chiar căldura sângelui din cele două camere ale inimii diferă între ele, iar căldura sângelui în plămâni este alta decât în sângele care pulsează, de exemplu, în ficat. În experimentul descris al fiziologului, persoanei care participa la experiment i-a fost dat ca sarcină să calculeze ceva, i s-a citit un roman polițist sau a fost stârnit într-un fel oarecare spre impulsul de voință. Însă eu pot să stau absolut liniștit și să fiu extraordinar de vesel, extraordinar de mulțumit, și din punct de vedere sufletească să fiu cald. Atunci temperatura sângelui nu se schimbă, însă se schimbă temperatura vieții mele sufletești. Invers, eu pot să fiu rece ca gheața când vreun contemporan începe să se poarte urât cu mine. Aceasta este o viață sufletească răcită. Ajungem deci la temperaturi, la relații de căldură care sunt de natură pur sufletească. Faptul că aceste relații de căldură sufletească, în anumite condiții, deci atunci când ele sunt puternice și accentuate, influențează și temperatura sângelui și curentul de căldură și curentul de iradiere a căldurii de către organe și, de asemenea, de către piele, și acest fapt a fost arătat de către cercetările fiziologice. Aceasta se poate să fie așa, nu este însă obligatoriu să fie așa. Încălzirea sufletească se poate produce fără reacția corporală, poate însă să acționeze și intensiv în relațiile de căldură corporale. Când un om care are mereu mâini reci și picioare reci se încălzește sufletește pentru ceva, va observa dintr-o dată că mâinile sale devin calde. Însă se merge mai departe, căci există și un entuziasm, și ne putem trezi într-un

conținut pur spiritual, putem să ne înfierbântăm față de un ideal. Putem să ne încălzim pentru un ideal. Dar, pe de altă parte, putem să și încremenim, putem să ne răcim, putem să devenim reci în fața fricii că nu vom putea atinge un ideal irealizabil. Avem deci căldură și răceală spirituală, avem căldură și răceală sufletească, avem căldură și răceală a sângelui. Și acum vine întrebarea: ce este între acestea?

Încă o dată: avem căldura din mediul înconjurător și răceala din mediul înconjurător; avem căldura și răceala pieii, avem căldura și răceala organelor, căldura și răceala sângelui – acestea sunt patru. Pe de altă parte avem căldura și răceala spirituală, căldura și răceala sufletească; în total sunt șase. Ce este între ele? Conștiința noastră va fi modificată, pe de o parte, printr-o stare de febră, care apare pur fiziologic și poate fi măsurată exact cu termometrul, și invers, un acces de furie, care poate avea motive pur sufletești, ne ridică temperatura sângelui, fapt ce poate fi din nou măsurat cu termometrul. Cum se întâmplă aceasta? Aici zace taina propriu-zisă, enigma propriu-zisă, căci noi, când vrem să percepem căldura – și căldura exterioară fizică – o putem percepe numai cu ajutorul căldurii care se află în noi. Iar în toate aceste fenomene, căldura apare înșeptită, pornind din spiritual până în fizicul material, până la căldura care se află în mediul înconjurător corpului.

Aceasta înseamnă însă că dacă observăm în natură procese de căldură și de frig, acestea sunt altfel decât ceea ce apare ca activitate a aerului la elementul-aer, ceea ce apare ca activitate a apei la elementul-apă și ceea ce apare ca substanță pământeană la elementul-pământ. Ființa căldurii nu are în lumea fizică nici o realitate, ci doar o acțiune. Putem avea întrebarea: unde se află ființa căldurii ca atare? Unde se află căldura și frigul ca ceva ființial? Deoarece fizicienii nu pot să le găsească, ei au ajuns la ideea că acestea nu sunt altceva decât percepții subiective ale omului.

Există un fenomen interesant: dacă vreau să topesc o bucată de gheață, trebuie să îi ridic temperatura, deci de la -10 grade Celsius la -5 grade Celsius și așa mai departe până la 0 grade Celsius. Acum gheața începe să se topească și, chiar dacă încălzesc în continuare apa,

ea nu se va încălzi, ci rămâne la temperatura de 0 grade Celsius până când ultima bucătică de gheață din apă este topită. Trebuie deci să fie adus mereu un aport de căldură pentru ca apa, aflată în starea solidă, în starea pământeană, să treacă în starea fluidă. Dacă gheața s-a topit, dacă toată gheața s-a topit, atunci apa se încălzește la 1 grad Celsius, 10 grade Celsius, 20 grade Celsius, 50 grade Celsius, 100 grade Celsius. Dacă ajungem la o sută de grade Celsius, apa începe să fiarbă; și chiar dacă îi aduc în continuare un aport de căldură, ea rămâne la o sută grade Celsius; apa nu devine mai caldă, ci cantitatea de căldură adusă, care ridică temperatura, dispare cu totul într-o nouă stare. Desigur că și relativ la aceste procese există o teorie mecanică a căldurii. Dar dacă, contrar lor, ajungem la convingerea că ființa căldurii este, în esență, ceva suprasensibil, atunci dobândim o cu totul altă lumină.

Avem acum două imagini în fața noastră. Pe de o parte omul are căldura din mediu, căldura pieii, căldura organelor, căldura sângelui, apoi vine trecerea plină de taină din domeniul căldurii măsurabile fizic spre căldura măsurabilă fizic cauzată de planul sufletească și, în final, căldura sufletească și căldura spirituală. Pe de altă parte avem imaginea căldurii care produce în continuu o ridicare de temperatură și o dilatare, care dispare, pentru a produce imaginea stării de agregare imediat superioare vechii stări, care apare atunci. Când aducem aceste două imagini într-o conversație, se poate isca următoarea întrebare: Ce se petrece aici de fapt? Ce se petrece cu ființa reală a căldurii? Fizica nu are nici un acces la aceasta deoarece în domeniul în care fizica face cercetări, aceasta nu este nicidecum prezentă, ci apar doar acțiunile ei. Ajungi la a-ți spune: ființa focului, fie că apare ca flacără sau jăratec sau temperatură a relațiilor atmosferice din timpul verii și al iernii, nu se descoperă, se arată doar. Trebuie să o cuprindem din interior, altfel nu ajungem la ea. Acțiunea pământului, acțiunea apei, acțiunea aerului le putem cuprinde din exterior, ele sunt prezente în exterior. Ființa căldurii și a focului prezintă de îndată caracterul interiorității. Chiar dacă ea produce în exterior mișcări, aceste mișcări sunt de un cu totul alt fel decât mișcările exterioare ale aerului și apei.

Trebuie deci să privesc în propriul interior, acolo unde eu mă trăiesc pe mine însumi în mine, unde eu sunt identic cu această ființă a căldurii în propria mea existență spirituală. Trebuie să recunosc așadar că la foc ajung din ceea ce este corespunzător pământului, ceea ce este corespunzător apei și domeniului vieții, din ceea ce este corespunzător sufletescului și aerului în domeniul pur spiritual, în acel spiritual ce poate penetra celelalte elemente, însă le penetrează în așa fel încât, în același timp, rămâne mereu, rămâne în continuu spiritual.

Rudolf Steiner, care putea observa în mod suprasensibil aceste realități, le-a descris aproximativ în felul următor: ființa căldurii, elementul-foc, nu este ca un vârtej de mișcare extensiv, precum este apa și aerul, ci ca un vârtej de mișcare intensiv. De asemenea, nu este nici un proces extensiv de oscilație, precum aerul care răsună, ci este un vârtej de mișcare intensiv care se petrece în așa fel încât el acționează în continuu din spiritual în fizic, și în măsura în care el devine fizic, el se întoarce de îndată înapoi în spiritual și, cu aceasta, el nu poate fi găsit nicidecum de către fizică drept realitate, ci numai ca activitate. Dar el poate fi trăit de oameni în mod lăuntric acolo unde omul încearcă, în trăirea lăuntrică, să găsească punctul în care interiorul său sufletește, care este ceva suprasensibil, intervine în sânge.

Această intervenție în sânge nu poate fi decât un proces de voință. Și cu aceasta ajungem să înțelegem această enigmă adâncă a ființei focului, a elementului-foc, a realității căldurii lumii. Și anume, trebuie să ne spunem: nu ajungem în mod fizic la ea, trebuie să legăm oamenii de fizică și fizica să o legăm de oameni. La omul însuși nu ne este, din nou, de nici un folos când avem în vedere numai procesele trupеști și procesele de viață, sau numai procesele sufletești. Căci în felul acesta rămâi totuși numai în sufletești. În procesele de căldură sufletească și de răceală sufletească, în viața de sentiment, avem mereu numai o exteriorizare a ceva interior. Abia atunci când ne înălțăm la ființa spirituală a omului, adică la ființa sa Eu ca voință, atunci ești în ființa căldurii, atunci cuprinzi lăuntric taina focului lumii. Și astfel avem în această taină a focului un cu totul alt element, un element cu totul diferit decât în aer, apă și pământ. Anumiți oameni au avut me-

reu o presimțire despre aceasta, anume că acest element de căldură-foc constituie de fapt ființa proprie a omului, ființa sa spirituală, dar nu ca o abstracție, și nici ca o imagine, ci ca o putere, ca o putere de voință. Această putere de voință este, conform naturii sale interioare, un fel cu totul deosebit de voință. Există desigur diverse feluri de voință, dar acea voință care acționează drept căldură și care are în sine suveranitatea de a se încălzi și de a se răci, de a se afirma și de a se dăruia, este, conform ființei sale, iubire spirituală. Când cuprindem elementul apă, ajungem, cu ajutorul substanței apă, în imaginile vieții lumii: iau naștere imagini, dispar imagini, apa le preia în sine și apoi le eliberează din nou. Dacă ascultăm aerul, ajungem în legitățile lumii sufletești. elementul-aer este respirație sufletească. Dacă ne înălțăm spre căldură, spre foc, ajungem în spiritualul propriu-zis, și anume în acel spiritual care apare esențialmente ca ființial-moral. Acest lucru a fost cunoscut de măștri, care l-au presimțit și l-au exprimat.

“Anul meu.

Nu de la ultimele urme de sanie până la noile vise cu fulgi

Îmi număr eu spațiul plin al anului pe calea vieții.

Nu de la primul cântec proaspăt ce se naște în pădure

Până când ramurile răsună din nou înseamnă pentru mine durata

anului.

Avântul anului nu se rotește pentru mine de la un teasc de struguri

până la altul.

Nu, în flăcări devin bătrân și în flăcări devin din nou tânăr.

De la primul fulger care țâșnește din norii întunecați

Până la un nou foc din Cer îmi calculez eu cursul anului meu.“

Konrad Ferdinand Meyer⁴

Și acum putem avea întreaga maximă încă o dată în fața noastră, maximă în care vedem din nou ce este trăit și cu ce se trăiește.

“Privește, tu, ochi al meu,

Razele pure ale Soarelui

Din ființele-formă ale Pământului

Vezi, tu, inimă a mea,
Puterile spirituale ale Soarelui
Din bătaia valurilor apei.”

Privește, suflet al meu,
Voința cosmică a Soarelui
Din scăpările strălucinde ale aerului.

Privește, tu, spirit al meu,
Ființa zeului Soarelui
Din revărsarea de iubire a focului.“

“Sieh, du mein Geist,
Der Sonne Götterwesen
Aus der Feuers Liebesströmen”

CONLUCRAREA ELEMENTELOR

În cele patru ore de curs precedente am parcurs o anumită cale pentru a dobândi o înțelegere pentru ființa elementelor. În acest sens am putut să pornim de la faptul că anumite elemente, în domeniul pământesc, sunt reprezentate de anumite substanțe. În măsura în care privim imaginile acestor substanțe, ajungem într-o mobilitate lăuntrică. Este primul pas pe această cale. Privim deci muntele și valea, cristalul și solul și vedem: imaginea elementului-pământ. Privim spre izvor și spre râu, privim curentul de apă și marea, picăturile de ploaie și pe cele de rouă, cristalul de zăpadă și gheața și vedem: este reprezentantul material al elementului-apă. Percepem aerul în mișcările lui, în capacitatea lui de a purta respirația adierii vântului, vântul și furtuna, dar și cântecul păsărelelor, aerul care poartă însă și murmurul pădurilor și sunetele emise de om, și avem atunci o anumită impresie despre activitatea elementului-aer. În ultima oră de curs am văzut că nu există un reprezentant substanțial pentru elementul-foc, am văzut deci că nu putem observa elementul-foc decât în exteriorizările sale, în acțiunea lui asupra altor substanțe și că în aceste privințe noi suntem foarte puternic dependenți de om și de percepția interiorului uman. Căci este foarte important că elementul-căldură este cu totul necunoscut științei materialiste actuale a naturii, deoarece aceasta nu percepe decât acțiuni pe care le interpretează pur mecanic sau atomistic, relativist, și astfel elementul ființial care se află în spatele acestor acțiuni nu este perceput absolut deloc. Trebuie așadar să privim în om pentru a găsi ființa căldurii, ființa focului. Această deosebire dintre primele trei elemente și cel de-al patrulea element este deosebit de caracteristică.

Când ne lăsăm puși în mișcare de aceste imagini și apoi încercăm să cuprindem caracteristicile, proprietățile, activitățile și activitățile de

formare a acestor elemente, atunci ajungem la fenomene cu totul precise, cu totul caracteristice, care ne conduc foarte repede la faptul că trebuie să mai facem încă un pas pe acest drum, să mai urcăm încă o treaptă. Ajungem să descoperim la aceste elemente activitatea a patru legități cosmice mari și cuprinzătoare, astfel încât ne ridicăm de la fenomen la imagine, la activitate, la mișcare și, în final, la legitate, care conduce apoi foarte departe.

Ne-a devenit limpede faptul că legitățile pământești acționează numai în elementul-pământ, în timp ce deja în elementul-apă, cu fenomenele legate de apă, acționează legități cosmice, legitățile viului, ale vieții. Apa are capacitatea de a cuprinde imagini ale vieții, de a produce imagini ale vieții, de a le purta în sine și de a le preda mai departe. Am văzut că în elementul-aer apare o legitate superioară, anume legitatea sufletescului, a cosmosului dotat cu suflet și, în final, am găsit la elementul-căldură, am găsit că aici se revelează de fapt legități spirituale.

Dar putem pune următoarea întrebare: Oare acestea sunt suficiente? Oare am cuprins prin aceasta ființa a ceea ce sunt elementele? De aceea vreau să încerc astăzi să merg un pas mai departe, știind oricum că nu este tocmai ușor, dar probabil că prin orele anterioare suntem puțin pregătiți și exersați. Pentru că atunci când învățăm puțin să percepem diferențiat aceste patru ființialități-elemente, deci să le găsim proprietățile lor caracteristice, atunci trebuie să cuprindem de îndată cu privirea faptul că aceste patru elemente nu sunt ceva abstract în lume, ci ele sunt în dependență unele de altele, ele acționează unele asupra celorlalte, sunt într-o interacțiune, deci între elemente și legitățile lor există anumite puncte de atingere, anumite suprafețe de atingere, ba chiar întrepătrunderi. Și această zonă de întrepătrundere a elementelor este din nou ceva care este deosebit de caracteristic și important pentru înțelegerea elementelor.

Gândiți-vă numai ce înseamnă, de exemplu, că solidul, elementul-pământ, este în orice moment în starea de a fi preluat de apă și dizolvat. Apa mărilor lumii conține o întreagă serie de particule de pământ, de bucăți de pământ, fie în formă de săruri sau în formă de

alte substanțe, pe care le-a dizolvat în sine. Descoperim dintr-o dată că între apă și pământ, deja în cadrul substanțelor, există puncte de atingere și de întrepătrundere în exterior deja, prin aceea că apa este în stare de a prelua fiecare substanță de pe pământ, de a o face umedă, de a umezi fiecare substanță de pe pământ. Căinii au chiar extraordinara capacitate ca, atunci când au căzut în apă și apoi au ieșit din ea, să își scuture în așa fel fiecare parte a corpului lor încât să arunce apa de pe corpul lor. Dar blana lor rămâne totuși puțin umedă. Iar motto-ul “spală-mi blana dar nu mă uda” nu poate fi îndeplinit. Această atingere între ceea ce este fluid și ceea ce este solid, între elementul-apă și elementul-pământ, aceste suprafețe de atingere foarte fine, nenumărate, joacă de exemplu în sol un rol extraordinar de mare. Când însă apa dizolvă o substanță pământeană, de exemplu o sare, o sare metalică, un oxid, atunci are loc nu numai o atingere exterioară între cele două, ci ia naștere o suprafață de atingere care merge mai departe. Când un grăunte de sare dizolvat devine apă sărată, el este oarecum ridicat din caracteristica sa pământeană și preluat în elementul-apă, aici cele două elemente se întrepătrund în forma lor de imagine ca element de sare solid pământean și element de apă lichid pe deplin și formează împreună un fel de zonă de atingere interioară. Aceasta conduce la faptul că purtătorul elementului-apă, anume apa, are marea capacitate de a face posibile aproape toate procesele chimice și interacțiunile dintre substanțe prin aceea că ea dizolvă aceste substanțe, parțial le descompune chiar – le ionizează, așa se numește asta –, proces prin care ele intră de îndată în interacțiune. Ceea ce este pământesc devine oarecum fluid și poate să se miște, să se apropie și să se îndepărteze.

Când ne ridicăm de la apă la aer, constatăm cum apa poate să ia în sine aerul. Apa poate dizolva în sine aer; exact așa cum poate dizolva sare, deci element pământean, tot așa poate dizolva și elementul gazos. Apa conține, de asemenea, toate gazele care se găsesc în aer. Aceasta înseamnă că și aici are loc o formare de suprafețe interioare, o formare de suprafețe de separație dintre aer și apă. La aceasta se adaugă formarea suprafeței apei, și anume suprafața de oglindă a apei, la care au loc mereu tranziții, atât ca urmare a mișcării – mișcarea aeru-

lui și formarea valurilor – cât și ca urmare a evaporării apei; și, invers, apa inspiră aer. Vedem deci cât de subtil se află elementele în interacțiune între ele, cum de fapt unul nu poate fi gândit fără celalalt.

Când ne înălțăm apoi considerațiile la aer, vedem cum aerul poate să preia în sine apă și cum face ca apa să devină gazoasă. La fel cum apa face ca un cristal să devină apă, tot așa aerul face ca apa să devină aer, el o face respirabilă, în plămânii noștri inspirăm și expirăm în continuu aer umed. Din nou ia naștere un fel de suprafață interioară între aer și apă, astfel încât aerul în mișcare, și care devine cald sau rece, poate să preia și să redea în continuu apă într-un mod deosebit de viu. Să ne gândim ce înseamnă când aerul a preluat în sine apă în formă de gaz invizibil, care apoi se răcește, astfel încât dintr-o dată apa apare în forma unor mici, foarte mici picături, adică formează ceață sau nori! Invers, apa dispare din nou de îndată ce aerul devine puțin mai cald și norii se destramă.

Această întrepătrundere are loc în modul cel mai intensiv între elementul-căldură și toate celelalte elemente. Elementul-căldură are și aici, din nou, o poziție deosebită, căci el are posibilitatea de a pătrunde toate celelalte elemente și de a produce procesul caracteristic de dilatare și de contractare. Peste tot acolo unde elementul-foc pătrunde în aer, apă, pământ, acestea se dilată, își măresc volumul. Fenomenul este deosebit de puternic la aer, dar are loc și la apă și la substanțele solide. Invers: când căldura este absorbită, ea eliberează substanțele și produce chiar ceva ca trecerea unei stări de agregare în alta, deci gheața devine lichid, fierul se topește și devine fier lichid, apa devine gazoasă.

Mai există încă un fenomen foarte interesant, care ne frapază de îndată, anume că trecerea unui element în altul, deci atingerea elementelor între ele, are loc într-un mod mai spiritual, dar cuvântul “spiritual” trebuie să fie pus în ghilimele pentru început. Când elementul-apă apare ca apă ce stă pe loc, fiecare particică de apă își are greutatea ei, fiind atrasă de pământ. Prin faptul că particiculele separate sunt într-un echilibru unele față de celelalte, se formează un anumit nivel: suprafața exterioară a apei. Ceea ce este prezent ființial în elementul-apă

acționează și în domeniul elementului-pământ, dar aici numai ca o copie. Căci, de exemplu, când avem în fața noastră un bloc masiv de granit, iar în el milioane și milioane de cristale mici, aceste cristale stau în bucata de granit ca și particulele de apă în apă. Dar acestea sunt altfel pentru că fiecare cristal își are propria sa formă și nu se lasă influențat în forma sa de celelalte, și fiecare cristal își are centrul său propriu de greutate. Aceasta înseamnă deci: la depunerea (precipitarea) pământului se formează ca într-o imagine ceea ce face apa însăși.

Când privim apoi iarăși aerul, aerul cu proprietatea sa de a se dilata și a se comprima în continuu, și stabilim că, alături de mișcările caracteristice despre care deja am vorbit, are această caracteristică proprie de respirație, vedem că apa, atunci când trece din starea fluidă în starea gazoasă, se ridică în dilatare, ea imită în imagine ceea ce aerul are ființial mereu în sine.

Ne îndreptăm în final spre căldură, spre foc și vedem cum focul are drept proprietate caracteristică principală aceea de a se pătrunde pe sine însuși, de a vibra în continuu la granița între a deveni fizic și a deveni spiritual, încoace și încolo, astfel încât în interiorul uman raporturile de căldură interioare și raporturile de căldură exterioare se găsesc într-o relație, într-un spațiu intermediar plin de taină, așa încât și aici avem din nou o imagine a ceea ce face aerul, deoarece el are această imensă posibilitate de dilatare și vrea să devină oarecum căldură. Dar el nu face decât să copieze ceea ce are caracter de căldură. Avem deci în aer, în afara proprietăților sale proprii, o imagine a căldurii. Aceasta ne dă posibilitatea de a studia efectele exterioare ale căldurii. Avem în apă o imagine a aerului, iar în pământ avem o imagine a apei. Realitatea ființială se află totdeauna într-un strat superior, și elementul care se află în stratul inferior o reproduce în sine. În felul acesta în lumea elementară este prezent ceva comun, ceva de tranziție.

Cu aceasta ajungem la întrebarea decisivă: cum se află lumea elementară în relație nu numai cu sine însăși, de la un element la altul, ci cum stă totalitatea elementelor față de întregul cosmos? În acest loc aș dori să fac pasul hotărâtor pentru ora de curs de astăzi, căci acum trebuie să avem curajul de a cuprinde cu vederea oarecum suprasensi-

bilul. Suprasensibilul este, nu-i așa, când privim spre întregul cosmos, tripartit, față de un al patrulea, care este senzorial-sensibil. Avem lumea senzorială, ceea ce putem percepe cu simțurile – ceea ce vedem cu ochii, auzim cu urechile, pipăim cu mâinile, simțim ca presiune, ca greutate ș.a.m.d., avem impenetrabilitatea lumii materiale, tot ceea ce apare ca lume a simțurilor –, și față de aceasta avem lumea pur spirituală. Putem vorbi, dacă vrem să fim oameni conștienți, despre o lume spirituală, deoarece fiecare poate să găsească în sine însuși, în propriul său interior, spiritualul, ființialul. Fiecare vede atunci că el însuși este o ființă spirituală, o persoană spirituală. Și așa cum avem, pe de o parte, lumea simțurilor, tot așa avem, pe de cealaltă parte, lumea spirituală, așa numita lume spirituală, care constă din ființe divin spirituale.

Însă la om există realitatea că între spiritualitatea sa și Eul său și corporalitatea sa senzorială există domenii intermediare. Unul dintre domeniile intermediare este ceea ce, ca suflet, înconjoară spiritualul în om; și atunci putem spune: Spiritualul acționează în interior, el se interiorizează. În măsura în care spiritualul devine interior, în măsura în care el devine subiectiv, în măsura în care el învață să se trăiască pe sine, în măsura în care el învață să se raporteze la sine însuși și în același timp la lume, el devine interioritate, și aceasta înseamnă tocmai suflet. Putem spune deci că lumea superioară, lumea spirituală care constă din ființe pur spirituale, interiorizează totdeauna o parte din spiritualitatea sa și devine suflet, și această interiorizare, această devenire suflet a spiritului, este capabilă de o evoluție fără de sfârșit.

Pe de altă parte, spiritualul are tendința nu numai de a se trăi pe sine însuși, de a se interioriza, de a lăsa o parte din spiritualitatea sa să devină suflet, ci el are și tendința de a se revela, de a acționa, ceea ce înseamnă de a se orienta spre afară. În măsura în care spiritualul, spiritualul superior, nu se orientează numai spre interior și devine suflet, ci se îndreaptă și spre exterior și devine viață, ia naștere ceva ca un fel de lume spirituală inferioară.

Mereu suntem înclinați de a stratifica aceste lumi oarecum ca eta-

jele unei case, și din aceasta se obține o astfel de imagine în suflet: chiar jos este deci lumea simțurilor, lumea materială, apoi urmează lumea spirituală inferioară, apoi lumea sufletească și apoi lumea spirituală superioară. Dar lucrurile nu stau așa, căci atât lumea spirituală superioară cât și lumea sufletească și lumea spirituală inferioară – lumea vieții, lumea eterică – au o relație directă cu lumea simțurilor. Avem acum o imagine pe care nu aș dori să o desenez pe tablă, ci aș vrea să o pictez în reprezentările noastre.

Putem spune deci: jos avem lumea materială, lumea senzorială, și față de ea avem lumea spirituală superioară, deci lumea care constă din ființe spirituale. Acesteia îi aparține și omul. Avem, pe de altă parte, partea interiorizată a spiritualului drept element sufletească și, pe de altă parte, latura exteriorizată a spiritualului, ceea ce tinde în mod exterior spre lumea simțurilor: lumea spirituală inferioară. Și între aceste două domenii acționează elementele. Căci legătura nemijlocită a spiritualului pur cu pământescul, cu elementul-pământ, este focul. Trăim în fiecare fenomen al focului, în fiecare formare de foc o acțiune nemijlocită a celei mai înalte spiritualități direct în lumea de jos a simțurilor. Între sufletească, între spiritualul interiorizat și lumea simțurilor mijlocește aerul, elementul-aer, în timp ce între spiritualitatea inferioară – spiritualul corespunzător vieții, spiritualul care trăiește spre interior și spre exterior, care se întrupează și se destrupează, – și pământesc mijlocește elementul-apă. Elementul-pământ însuși se află în spatele pământescului, în spatele domeniului fenomenelor ce apar senzorial. Prin aceasta devine cu totul de înțeles de ce elementul-căldură reprezintă legități spirituale, de ce elementul-aer reprezintă legități sufletești, de ce elementul-apă reprezintă legități ale vieții și de ce elementul-pământ reprezintă legități ale lumii senzoriale materiale. Cele patru elemente, ele însele, sunt, din nou, domenii intermediare, domenii de corelație dintre lumi.

Lumea spirituală – elementul-căldură

Lumea sufletească – elementul-aer

Lumea vieții – elementul-apă

Lumea pământului, lumea simțurilor – elementul-pământ.

Am văzut cum elementul-foc poate acționa în toate celelalte trei elemente, cum poate forma legături și cum, în același timp, el este copiat în celelalte elemente: elementul-foc în elementul-aer, elementul-aer în elementul-apă, elementul-apă în elementul-pământ.

Acum ajungem la întrebarea cu totul hotărâtoare: de unde provin aceste elemente, aceste legități, aceste domenii intermediare dintre lumi? De unde provin și cum s-au născut? Ce este ființa lor proprie? Dacă vrem să răspundem la această întrebare trebuie să întrebăm însăși lumea spirituală. Până acum, în aceste ore de curs am întrebat numai fenomenele. Am văzut că fenomenele ne dau anumite răspunsuri, că ele ne eliberează de starea de a fi legați numai de senzorial și că ele ne dau în primul rând răspunsul: elementele sunt de fapt suprasensibile. Ele sunt acel suprasensibil care mijlocește între suprasensibilul propriu-zis și senzorialul deplin și elementul-pământ. Dacă vrem însă să știm ce sunt aceste elemente de fapt, dacă vrem să știm ce este ființialitatea lor, atunci trebuie să întrebăm lumea spirituală. Este însă clar că în stările de conștientă obișnuite nu putem primi nici un răspuns la această întrebare, dacă cercetarea spirituală a lui Rudolf Steiner nu ar fi în stare să arunce lumină asupra acestor lucruri. Ea o face prin faptul că ne atrage atenția asupra lumii spirituale propriu-zise, adică asupra acelor ființe care trăiesc în lumea spirituală, iar acestea sunt ființele ierarhiilor spirituale.

Aceste ființe ale ierarhiilor sunt descrise mereu ca având relații unele cu altele, și anume nu numai relații pe care le au de la bun început, ci relații pe care ele însele le stabilesc. Din descrierile științei spirituale aflăm că tocmai la început s-a format relația dintre acele ierarhii spirituale care sunt numite în tradiția creștină Tronuri, față de ierarhiile superioare care se află imediat deasupra lor, spiritele armoniilor, Heruvimii. Aceasta se naște prin faptul că Tronurile, privind Heruvimii, cad în genunchi, frumusețea, măreția, puterea armonioasă a acestor Heruvimi a făcut o impresie așa de puternică asupra Tronurilor încât ele au adus o jertfă acestor Heruvimi din propria lor ființă, și

anume o jertfă a voinței lor. În măsura în care jertfa voinței lor se ridică la Heruvimi, și această putere de jertfă, această putere de voință se desprinde cu totul de Tronuri și este predată Heruvimilor, ia naștere elementul-căldură, elementul-foc. Tronurile sunt impulsionate spre această atitudine, spre această faptă prin vederea Heruvimilor, prin vederea frumuseții și armoniei cosmice și a puterii Heruvimilor. Acest Element-foc este, conform ființei sale, nu numai relație spirituală, legitate spirituală, pe care am privit-o puțin în ultima oră, ci acest element-foc este, conform esenței sale, dăruire a Tronurilor către Heruvimi, este deci un proces spiritual-sufletesc de jertfă. Și prin aceasta ia naștere o relație între aceste două ierarhii. Caracterul relației, deci caracterul mijlocirii, al domeniului intermediar dintre spiritual și senzorial, l-am analizat deja la elemente. Prin această activitate mijlocitoare este caracterizat întregul mod de a acționa. Acum aflăm care este realitatea, realitatea care acționează în spatele focului, și cercetătorul spiritual spune: nu există absolut nici un foc în lume care să nu conțină, în final, ceva din această relație, din această dăruire, din această rugă a Tronurilor față de Heruvimi. Aceasta conferă elementului-foc calitatea sa morală, altruismul său.

Dacă întrebăm mai departe de unde provine elementul-aer, aflăm că ierarhia care se află sub Tronuri, spiritele înțelepciunii, Kyriotetes, privind jertfa Tronurilor, au fost și ei, la rândul lor, atât de zguduiți, încât din ei a țâșnit, a rezultat o relație față de aceste Tronuri, care constă în aceea că ele dezvoltă din propriul lor interior virtuți de dăruire, dăruire sufletească. În timp ce Tronurile au adus dăruire de voință, dăruire de jertfă, Stăpânirile, Kyriotetes aduc această dăruire plină de iubire Tronurilor, și din aceasta ia naștere elementul-aer ca purtător al legităților sufletescului.

Dacă întrebăm mai departe cum a luat naștere elementul-apă, atunci Rudolf Steiner ne spune că acum trebuie să coborâm încă o treaptă mai jos, la acele ființe ierarhice care se află dedesubtul Spiritelor Înțelepciunii, și anume la Spiritele Mișcării, Dynamis. În măsura în care acești Dynamis privesc virtuțile de dăruire ale ierarhiilor Kyriotetes-ilor, i-a naștere în ei o relație față de acești Kyriotetes.

Această relație constă în faptul că ei renunță la puterea lor, că ei exercită un fel de reținere, un fel de resemnare creatoare, pentru ca celelalte două ierarhii să realizeze mereu ceea ce fac, și anume crearea jertfei și dăruirea. Din această relație dintre Dynamis și Kyriotetes rezultă elementul-apă, cu minunata sa resemnare, cu renunțarea sa la toate proprietățile sale și cu posibilitatea sa deplină de a se dăruia pământului, aerului, căldurii și luminii.

Apoi urmează ultimul pas. În acest ultim pas, ființele ierarhice următoare, anume Spiritele Formei, Exusiai, privind resemnarea creatoare a Dynamis-ilor, a Spiritelor Mișcării, sunt impulsionate a se hotărî să aducă o jertfă cosmică prin aceea că se lasă legați, se lasă înlănțuiți în formele finale ale lumii. Ei renunță deci să fie prezenți în toate mișcărilor, dar cuprind toate mișcărilor, le aduc la liniște, le solidifică și le conferă durată. Acestea sunt Spiritele Formei.

Când ne ridicăm de la senzorialul perceptibil în mod nemijlocit și vrem să încercăm să mergem pe drumul pe care aducem elementele în mișcare, le transformăm în procese și privim apoi caracterul elementelor, legitatea elementelor, atunci vedem cum se revelează aceasta de fapt prin ele însele: ele sunt relații reciproce, sunt puteri de interrelație. Aceste moduri de raportare și aceste puteri de raportare nu sunt, ca atare, așa cum ele există între oameni, ci sunt relații dintre ființe spirituale, dintre ființe ierarhice. Prin caracterul cu totul determinat al relației dintre aceste ființe unele față de altele, iau naștere realități care nu erau prezente înainte, înainte ca aceste ființe să fi fundamentat o astfel de relație unele față de altele. Prin aceasta lumea este umplută cu o realitate care are caracter elemental, un caracter pur elemental, un caracter de relație altruist. Căci vedem că comportamentul de jertfă al Tronurilor, virtuțile de dăruire ale Kyriotetes-ilor, renunțarea creatoare a Dynamis-ilor, liniștirea mișcării până la încremenire a Exusiai-ilor sunt, în esență, calități morale. Sunt calități morale care devin însă lume, care provin din ierarhii, stabilesc relații unele cu altele și prin aceasta devin substanță, legitate, proces și plăsmuire creatoare.

Astfel, între ierarhii stă elementul, dar acum ca rezultat, ca rezultat creator al ființelor, iar cele patru elemente sunt într-adevăr până în ziua de azi realitățile altruiste de corelație, realitățile relaționale în întregul cosmos.

Prin aceasta am încercat așadar să caracterizez o latură a problemei astfel încât acum putem să o formulăm. Pot acum să încerc să aduc sub formă de noțiuni, să formulez în concepte imaginile pe care le-am dezvoltat până acum. Aceasta se poate formula în felul următor: în primul rând avem de-a face deci cu reprezentanții materiali pământești ai Elementelor, deci cu pământul, apa și aerul. În al doilea rând avem de-a face cu urzirea și viața materiei. În al treilea rând avem de-a face cu anumite legități ale acestei vieți și urziri ale materiei. Căci aerul, deși este materie, se mișcă după legități sufletești. Și apa, deși este materie, se mișcă după legitățile eterice, ale vieții, iar pământul, deși este pământ material, primește legitatea spirituală a formei pure de cristal sau a formării și configurării unui munte, a unei văi, a unei câmpii. Elementul-foc păstrează în modul cel mai pur, cel mai clar, originea lui, el ne arată originea sa cosmic creatoare.

Vă rog să-mi îngăduiți să încerc acum ultimul și cel mai greu pas. Când privim elementele separat în caracteristicile lor și, de asemenea, în originea lor cosmică împătrită din ființele spirituale, trebuie totuși să vedem că la baza lor se află ceva mai profund, ceva unificator și plin de taine. Desigur că jertfa de voință a Tronurilor este altceva decât virtuțile dăruitoare ale Kyriotetes-ilor, și acestea la rândul lor altceva decât renunțarea creatoare a Dynamis-ilor, care la rândul ei este din nou altceva decât puterea formatoare, puterea de solidificare a Exusiaiilor, a spiritelor formei. Dar în spatele acestor relații de inter-comportament se află ceva comun, am putea spune "elementul-originar", elementul-originar care acționează în și dincolo de cele patru elemente. Acest element originar se revelează în mod grandios și pentru ochiul nostru, și anume în trei forme.

Prima revelare a acestui element originar unitar este Soarele. Cu puțin timp înainte, când am vorbit amănunțit despre ființa Soarelui, am încercat să ne dăm seama ce este Soarele. Soarele nu este de fapt absolut nimic; oricât de grotesc ar suna aceasta, el ia naștere în continuu din aceea că din toate depărtările cosmosului spiritual al lumii stelare curg și se întâlnesc puteri într-un punct focal, care sunt cuprinse în Soare de la sine înseși ca într-o unitate interioară, și care radiază apoi din nou în sistemul planetar, de acolo curg din nou împreună, sunt preluate din nou în Soare încă o dată, iar de acolo se revarsă spre Lună și spre Pământ și fac să apară multiplicitatea vieții de pe Pământ.

“Soare, tu purtătorule de raze,
puterea substanței luminii tale
vrăjește viața din adâncurile
incomensurabil de bogate ale Pământului”.¹

Am văzut cum ceea ce a venit pe Pământ, care a venit din nou de la Soare, acest foc central în cosmos este, conform esenței sale, conform ființialității lui, aducătorul continuu în unitate a elementelor. El este ca un fel de proces originar, de proces originar fundamental al elementalului, al mijlocitorului de la unul la celălalt. Soarele este inima pulsândă a lumilor, care ia naștere numai prin aceea că lumile conlucrează și se diferențiază din nou. Aceasta este ființa Soarelui.

Avem o a doua imagine pentru unitatea elementelor, pentru elementul superior al elementelor: imaginea stelelor, a stelelor fixe. Când privim stelele fixe, vedem spiritual că acolo, din spiritual, din supra-sensibil radiază prin stele ceva și aceasta radiază apoi din nou în lumea vizibilă senzorial. Și acestea sunt din nou anumite puteri care stau în mod comun la baza tuturor elementelor.

Avem însă și un al treilea fenomen în care elementele apar oarecum într-o unitate, și acesta este fulgerul. Am încercat deja în prima oră de curs să atrag atenția asupra acestei probleme. În acțiunea fulgerului avem flacăra, lumina, sunetul și puterea și toate acestea apar

dintr-o dată în manifestare. Din aceasta ia naștere următoarea întrebare interesantă: Ce se manifestă oare în acest fenomen, în această supremă apariție în lumea sensibilă? Ca răspuns există această formulă de inițiere veche, care – formulată liber – spune: privește fulgerul, vezi lumina sa, lasă ca lumina arzândă să devină mai înceată, să se liniștească și atunci vei observa cum această lumină care se liniștește va fi treptat preluată de elementul aerului și în măsura în care ea pătrunde în elementul-aer, face să se lumineze culorile atmosferei, cerul albastru, purpuriul norilor în timpul amurgului, marginea aurie a unui nor luminat de Soarele ce apune. Și dacă lași ca aceasta să se liniștească și mai mult, va apărea culoarea pietrelor, a plantelor, a animalelor și a omului. Culoarea ce apare preluată de către elementul pământ este fulgerul liniștit. Dar în spatele acestor manifestări de fenomene liniștite ale relațiilor pământești – purpuriul norilor de seară, albastrul boltei cerești, roșul trandafirului, verdele cristalului de smarald, obraji roșii îmbujorați ai copilului – în spatele lor se află lumea comună a elementelor în care el este în continuu prezent, neîntrerupt, în care elementele sunt cuprinse laolaltă, neîntrerupt, sunt mișcate unele în altele, pentru a se răspândi apoi din nou. În măsura în care privim spre ceea ce apare ca manifestare de lumină în fulger vedem ceva ce înflăcărează nemijlocit lumea pământească din lumea spirituală, și vedem în aceasta faptele Serafimilor. Lumina iubirii Serafimilor arde în fulger dintr-odată, cuprinde toate elementele și le lasă apoi să se despartă din nou. Putem deci să spunem că ele sunt pictorul lumii, care face să apară din sine lumina și întunericul, le aduc fulgerător în dezvoltare și le lasă apoi să se liniștească, astfel încât lumina să se poată răspândi în atmosferă, în aer, care o preia și apoi poate să treacă treptat în substanțele individuale și puterile lumii pământului.

Dar de fulger mai aparține și un al doilea aspect: în fulger nu apare numai lumina, ci și sunetul, acest sunet impresionant care ia naștere după ce întregul s-a concentrat și apoi se sfâșie. Căci electricitatea se adună. Ea izbucnește ca un fluviu ce izvorăște din multe izvoare dintr-o dată, formează un curent plin de putere ca un tub de electricitate și care se rupe dintr-o dată în multe părți. Acolo unde se rupe apare lu-

mina și căldura și de asemenea sunetul, deoarece aerul este comprimat rapid, iar apoi se dilată tot așa de rapid, este ca rupt și se rostogolește apoi în urma acestei rupturi drept tunet. Vechiul inițiat spunea:

Fă ca tunetul să se liniștească, atunci vei auzi adierea vântului în pădure, vei auzi susurul unei cascade, ciripitul păsărelelor și vocea omului, când elementul-aer se liniștește și se răspândește până în acțiunea elementului-pământ.

Apoi avem în fulger și focul și căldura. Căci mai multe mii de grade Celsius izbucnesc dintr-odată acolo. Vechiul inițiat spunea din nou:

Fă ca această flacără să se liniștească, fă-o să devină mai înceată, fă ca intensitatea căldurii să se micșoreze și să se răcorească și vei primi tot ceea ce poți să pipăi cu mâinile, ceea ce a rezultat din împărăția Tronurilor tot așa cum armonia lumilor, muzica lumilor a ieșit din împărăția Heruvimilor.

Vedem cum în spatele acestui fenomen al fulgerului – în care Serafimii apar ca lumină și culoare, în care Heruvimii apar ca sunet și ton, în care Tronurile apar ca densificare materială și căldură –, cum în spatele acestora se află de fapt puterea creatoare propriu-zisă, puterea creatoare divină. De aceea oamenii, pe când mai erau încă înțelepți și nu credeau numai în electricitate și în fizică, trăiau și adora în fulger și tunet întotdeauna ființialitatea Divinității. Aceasta înseamnă însă că așa cum în lumina fulgerului luminează lumea culorilor în spatele căreia se află Serafimii, tot așa cum în sunetul tunetului luminează elementul muzical al lumii și în spatele lui se află Heruvimii, la fel cum în spatele focului, a flăcării de foc a fulgerului se află Tronurile, în măsura în care ele luminează tot ceea ce devine materie, tot așa în spatele acestora trei se află Dumnezeu-Tatăl. Dumnezeu-Tatăl este ființa originară comună a elementelor. Când parcurgem pașii drumului de la reprezentanții exteriori ai elementelor și mergem până acolo unde elementele iau naștere ființial între ierarhii, atunci trebuie să ne întrebăm: Și ce se află dincolo de ele? Dincolo de ele este elementul originar, deci ceea ce creează legături între toate ființele, ceea ce stabilește legături între spiritualul cel mai înalt și materialul cel mai pro-

fund, și acesta este de fapt Dumnezeu-Tatăl, temelia originară a celor patru elemente, care s-au născut din activitatea ierarhiilor și care acțiunează și astăzi.

Dacă am pătruns cu gândurile noastre și cu simțămintele noastre până acolo, încât în fenomenul fulgerului găsim ceva cum este unitatea elementelor, care le cuprinde pe toate, ceea ce le este comun tuturor, și dacă putem să trăim prin aceasta și fundamentul lor, vom putea înțelege acum și de ce sunt născute – și într-un anumit fel ordonate – din ierarhiile inferioare ființele care sunt direct active în aceste elemente. Abia acestea sunt ființe elementale, așadar cele patru clase de ființe elementale: gnomii, care sunt activi în elementul-pământ, undinele și nixele, care sunt active în elementul-apă, silfele, care sunt active în elementul-aer și salamandrele – în elementul-căldură. Ele apar toate în *Faust*-ul lui Goethe. Elementele nu sunt deci identice cu ființele elementale, ci ființele elementale sunt nepoții și urmașii ierarhiilor și trăiesc cu totul specific în anumite elemente în care sunt active. Într-o formă literară, în formă de versuri se spune foarte clar despre ființele elementale:

Gnomul spune:

“Eu mențin puterea ființială a rădăcinii,
ea îmi creează mie trupul de formă.”

Undina spune:

“Eu mișc puterea de creștere a apei,
ea îmi formează mie substanța vieții.”

Silfida spune:

“Eu sorb puterea de viață a aerului,
ea îmi umple puterea existenței.”

Ființa focului, salamandra, spune:

“Eu absorb puterea de năzuință a focului,
ea mă eliberează în spiritual-sufletesc.”⁵

Deci ființele elementale vorbesc despre ele însele. La oameni este totdeauna neplăcut când omul vorbește despre sine însuși, dar ființele elementale sunt ființe cărora li se îngăduie acest lucru, deoarece ele sunt cu adevărat ființe profund cinstite, care nu au nimic altceva de făcut decât să fie active în aceste elemente, decât să îndeplinească pe deplin voința zeilor. Ele nu fac nimic altceva decât aceasta.

Și unde rămâne acum omul în relația său față de elemente? Dacă vrem să știm ceva despre om nu trebuie să întrebăm omul de știință, ci poetul:

„Eu iubesc flăcările, elementul strălucitor,
Din luminarea atmosferei, din licăritul stelelor.
Eu iubesc eterul, divin-eliberator
În care colindă vânturile, norii, vulturii.
Eu iubesc valurile, vuitoarele,
Care văluresc pline de dor de la o țară la alta.
Iubesc pământul, verdele sfânt,
Unde este bine să te plimbi și mai bine încă este să te odihnești,
Iar când mor îmi dau cu plăcere ființa
Elementelor pe care le-am îndrăgit:
Spiritul îl dau flăcării, sufletul îl dau eterului,
Inima o dau valurilor, iar trupul pământului.
Spiritul trebuie să ardă, sufletul să se extindă,
Valurile inimii trebuie să răsunе mai departe,
Iar trupul trebuie să se odihnească.”⁶

Aceste elemente sunt deci părți constitutive ale omului, și poetul simte cu ce le este dator: faptul că elementul-foc îi mijlocește oarecum propriul său spiritual – îl vivificază, îl poartă, că elementul-aer îi mijlocește sufletescul său, îl vivificază, îl poartă ș.a.m.d. Și el vorbește deodată despre momentul morții sale, când existența sa umană este predată elementelor, lumii mijlocitoare dintre senzorialul pământesc și sufletescul-spiritual suprasensibil. Noi ne datorăm astfel elementelor oarecum pe noi înșine ca oameni pământești, dar nu le datorăm numai

lor existența noastră. Căci următorul poet vede lucrurile puțin diferit:

“Am ales și știu un lucru: Eu sunt!
De aceea preamăresc de la începuturile începuturilor
Universul, care mi-a conferit devenirea:
Lumina, aerul, apa și pământul.

Te preamăresc pe tine, o, cer stelar divin,
Strălucind în ochi, murind în minte,
O palidă licărire, prea repede încremenită,
O, Soare, care privești totuși veșnic în mine.

Te preamăresc pe tine, o, vântule, care mă învăluiești,
Tu străbați ca suflare divină pieptul meu,
În mine mori și renaști mereu,
Din cer mă întremezi pe mine, cel sortit morții.

Vă preamăresc pe voi, o, râuri, ce străbateți
Ca sânge roșu venele trupului meu,
Voi mă purtați în rândul ființelor divine,
Dar, totuși, printre ei simt ofilirea trupului.

Și vreau să preamăresc și mormântul pământean,
În care se va cufunda cândva trupul meu neînsuflețit,
Ocrotit până la sfârșitul timpurilor
Și risipindu-se apoi în depărtările stelare.

A dispărea în Pământ, Apă, Aer, și Lumină!
Voi nu mă apărați de distrugere.
Eu presar printre voi sămânța morții.
Bătaia aripilor dumnezeiești ar trebui să paralizeze cândva –⁷

Pauză (liniuța “–”, n. red.) care îți dă timp de gândire! Ce ar fi dacă nu ar fi aceasta? Dacă omul nu ar exista în acest cosmos, ar tre-

buie să-l încadrăm în lume! Când încerci să înțelegi cu iubire, cu dăruire și cu entuziasm minunile lumii, încerci să înțelegi mereu, pas cu pas, de jos în sus, lumea și să-l încadrez pe om în mijlocul ei – dar ce face el oare? În om, elementele nu pot să acționeze pur și simplu mai departe. Am auzit cum exprimă poetul aceasta: Fiecare element este adus în oameni la un sfârșit, este oarecum întrucâtva paralizat, mortificat, atenuat, întunecat, înstrăinat.

Cu aceasta ajungem să vorbim despre un moment determinant pe care îl găsim în *Evangelia lui Marcu* în capitolul 6: «Și de îndată El și-a trimis ucenicii să se urce în corabie și să meargă spre Betsaida, în timp ce El a lăsat poporul să plece. Și după ce El a fost lăsat liber, s-a dus pe un munte înalt pentru a se ruga. Iar seara corabia era singură în mijlocul mării și El era singur pe pământ și nu pe mare. Și El a văzut că ei vâsleau pentru că vântul le era potrivnic. Și la a patra strajă de noapte a venit la ei și mergea pe mare, și vroia să treacă pe lângă ei. Și când au văzut că El mergea pe mare, au crezut că era o fantomă. Și au strigat pentru că l-au văzut și s-au speriat cu toții. Iar El a vorbit cu ei și le-a spus: “Fiți liniștiți, Eu sunt, nu vă temeți!” El a intrat în corabie și furtuna s-a potolit.»

Între elementele din cosmos și din natură găsim elementul originar care stă la baza lor: TATĂL. Dar în urzirea și în viața elementelor împreună și în trecerea de la unul la celălalt – dintre foc și aer, dintre aer și apă, dintre apă și pământ – trăiește FIUL. Deoarece însă în om elementele pot fi înăbușite sau stârnite peste măsură, ia naștere posibilitatea ca Domnul elementelor să apară nu numai în exterior, ci și în om. Și astfel poetul spune:

“Dispar în pământ, apă, aer și lumină!
Ele nu mă salvează de la dispariție.
Eu împrăștiu printre voi semințele morții
Bătaia aripilor dumnezeiești ar trebui să paralizeze cândva:

Nu s-a trezit în privirea mea o strălucire,

În urechea mea, care asculta, nici un dans,
În gura mea, care tăcea, nici un gust,
În inima mea, nici o teamă sfântă!

Eu îl văd pe Christos și Elementul se apropie,
Deoarece lumina Sa arde în mine,
El vrea să vadă prin mine pe Cel Înviat,
El vrea să alcătuiască în mine noul om.”

Ce se petrece când elementul-căldură se înnoiește, când respirația devine nouă, când curentul vieții devine nou, când Pământului îi este adăugată, îi este adusă Învierea? Atunci FIUL se plimbă prin elemente – în natură, în oameni.

NOTE

1. Rudolf Steiner, Wahrspruchworte, p. 98.
2. Christian Morgenstern, "Galgenlieder", în: Opere  i scriitori (edi ia din Stuttgart) editura Urachhaus 1990, Vol. III: Humoristische Lyrik, aici p. 209.
3. A se vedea nota 2.
4. Conrad Ferdinand Meyer, "Poezii", Editura Knauer, Berlin, fără an, p. 49
5. "Fiin ele elementare ca mijlocitori între Pământ  i Cosmosul spiritual"  n: Rudolf Steiner, Wahrspruchworte, p. 158.
6. Robert Hamerling, "Verm chtnis",  n Lucrări poetice, Vol. I, 1876, p. 112.
7. Albert Steffen,  n "Wegzehrung". Poezii, Editura pentru  tiin e ale frumosului, Dornach 1935, p. 1.

EDITURA TRIADE
CP 15-05
3400 CLUJ-NAPOCA